

Громадська організація «Нове бачення»

ПУТІВНИК СУДДІ ДЕБАТІВ

Навчально-методичний посібник

Громадська організація «Нове бачення»

ПУТІВНИК СУДДІ ДЕБАТІВ

Навчально-методичний посібник

Київ – Логос – 2018

УДК 347.962.1.077.2(07)

П90

Авторський колектив:

Зима Олена В'ячеславівна – виконавчий директор громадської організації «Нове бачення», тренер (м. Дніпро): ідея, розділи II, III, схеми;

Ремех Тетяна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ), експерт організації «Нове бачення», тренер: вступ, структура посібника, розділ I (компетентність судді, вимоги до суддів, умови ефективного суддівства), розділ III (тренінг із підготовки суддів), загальне наукове редагування;

Скворець Володимир Олексійович – доктор філософських наук (м. Запоріжжя): розділ I;

Масютіна Марина Едуардівна – тренер, автор навчальної програми «Дебати» (рекомендована МОН України для використання в освітньому процесі) (м. Бердянськ): розділи II, III.

Авторський колектив дякує за надані матеріали командам ССЗШ № 9 та НВК №136 м. Дніпра, збірній команді м. Бердянська.

Зима О.В., Ремех Т.О., Скворець В.О., Масютіна М.Е.

П90 Путьник судді дебатів. Навч.-метод. посібник [за заг. ред. Т. Ремех] / О.В. Зима, Т.О. Ремех, В.О. Скворець, М.Е. Масютіна [Текст]. – К.: Логос, 2018. – 93 с.
ISBN 978-617-7446-33-9.

Навчально-методичний посібник присвячено аспектам діяльності судді в дебатах. У посібнику узагальнено теоретичні основи та більш як десятирічний досвід організації і проведення дебатних турнірів різного рівня. В основу покладено підхід до дебатів як до педагогічної технології. Обґрунтовано й описано освітньо-технологічну модель суддівства в дебатах.

У теоретичній частині визначено зміст суддівства, розкрито роль судді в дебатах, схарактеризовано структуру компетентності судді дебатів, обґрунтовано філософію суддівства, сформульовано умови його ефективності, описано елементи та етапи підготовки суддів до дебатів, визначено критерії суддівського оцінювання дебатів, наголошено на специфіці оцінювання різних форматів дебатів, охарактеризовано зміст і форми суддівських коментарів.

У посібнику описано окремі методичні аспекти суддівства, подано таблиці й схеми, що унаочнюють основну інформацію, документальні форми, якими послуговується суддя дебатів у своїй діяльності, та рекомендації щодо заповнення суддівських протоколів.

У практичній частині посібника вміщено тренінгові вправи, тестові й практичні завдання, вправління в яких допоможе судді-новачку самотужки підготуватися до суддівства дебатів, а бувалому – удосконалити свої знання та вміння.

Посібник стане у нагоді суддям, дебатерам, керівникам дебатних клубів, тренерам дебатних команд, організаторам дебатних турнірів, усім ентузіастам і прихильникам дебатного руху, небайдужим членам дебатної спільноти.

УДК 347.962.1.077.2(07)

ISBN 978-617-7446-33-9

© Зима О.В., Ремех Т.О., Скворець В.О.,
Масютіна М.Е., 2018

*Не перемагати,
а переконати – ось що гідне слави.*

В. Гюго

Шановні колеги, однодумці, друзі!

Перед вами Путівник дебатного судді – книга, що стала результатом багаторічних теоретичних досліджень та практики підготовки дебатних команд, організації і проведення дебатних турнірів.

Метою навчально-методичного посібника є розробка системи підготовки суддів дебатів, спрямованої на вдосконалення навчального та практичного змісту діяльності дебатерів. В основу підготовки таких суддів покладено підхід до дебатів як освітньої технології.

Посібник має на меті реалізацію таких основних завдань:

- ✓ визначення змісту суддівства в дебатах;
- ✓ осмислення ролі судді в дебатах;
- ✓ аналіз основних компонентів компетентності судді дебатів;
- ✓ обґрунтування змісту філософії суддівства в дебатах;
- ✓ визначення умов ефективного суддівства в дебатах;
- ✓ аналіз основних складників підготовки суддів до дебатів;
- ✓ обґрунтування критеріїв суддівського оцінювання дебатів;
- ✓ визначення особливостей оцінювання дебатів різних форматів;
- ✓ характеристика змісту і форми суддівського коментування дебатів;
- ✓ рекомендації щодо заповнення суддівських протоколів;
- ✓ тренування суддівських навичок.

Ці завдання визначають структуру навчально-методичного посібника, зміст його розділів і підрозділів.

У роботі з матеріалом посібника для підготування до ролі судді дебатів рекомендуємо «рухатися» від теоретичних положень до практичних вправ.

Бажаємо успіхів і впевненості на ниві суддівства!

Автори

ЗМІСТ

Передмова.....	5
ОСНОВИ ТЕОРІЇ СУДДІВСТВА	
Що таке дебати.....	9
Що таке суддівство в дебатах	10
Якою є роль судді у дебатах.....	11
Що уналежнює компетентність судді дебатів	15
Що таке філософія суддівства в дебатах.....	18
Якими є умови ефективного суддівства в дебатах	22
А судді хто?.....	24
ОСНОВИ МЕТОДИКИ СУДДІВСТВА	
Якими є основні вимоги до судді	27
Якими критеріями послуговується суддя	28
Як судити дебати Карла Поппера.....	29
Які критерії оцінювання дебатерів.....	31
У чому особливості суддівства Всесвітнього формату шкільних дебатів	34
ПРАКТИКА СУДДІВСТВА	
Тренінг із підготовки суддів.....	39
Матеріали до тренінгу. Формати дебатів	44
Суддівський практикум.....	54
Тест для суддів	83
Словник	86
Про проект	89
Література.....	92

ПЕРЕДМОВА

Розвиток учнівського та студентського дебатного руху в Україні виявляється у створенні шкільних і студентських клубів, організації та проведенні дебатних турнірів і, як результат, у формуванні спільноти тренерів, учасників, сподвижників та прихильників цього руху. Одним із чинників поширення дебатної діяльності є створення і розповсюдження навчально-методичної літератури, адаптованої до реалій українського суспільства.

Досвід організації та проведення міжнародних, всеукраїнських і регіональних турнірів виявив фактори, що стримують потенціал учасників таких турнірів. Основним із них є недостатня кількість кваліфікованих дебатних суддів, спроможних ефективно оцінювати змагання дебатерів і дебатних команд.

Для підготовки суддів створено певне теоретичне підґрунтя, використовуване дебатною спільнотою, а саме: з'ясовано основні принципи суддівського оцінювання команд, сформульовано критерії оцінювання промовців та команд (аргументація та обґрунтованість; доведення та підтримка; структура та організація; спосіб, стиль та чесна гра), визначено запитання, які допомагають судді ухвалити рішення та об'єктивно оцінити діяльність дебатерів і команд та, на основі цього, розроблено типову шкалу оцінювання промовців.

У науково-методичній літературі знаходимо обґрунтування підходу до аналізу діяльності дебатних суддів, що уналежнює такі аспекти, як: вимоги до судді дебатів; основи суддівської поведінки; процедури ухвалення рішень; основні обов'язки судді (ведення раунду, ведення записів, коментування раунду, заповнення суддівського протоколу, ухвалення рішення, виставляння індивідуальних балів гравцям).

Узагальнення досвіду застосування шкільних дебатів у США дало змогу сформулювати мету й методику оцінювання дебатів. До них віднесено такі, як: визначення цілей оцінювання (опанування теми, дебатні навички, рівень підготовки, аргументи); обґрунтування методів оцінювання (учнівське голосування, оцінювання членами команди, контрольна таблиця, оцінка ступеня вдосконалення) тощо.

Утім практика впровадження дебатів в освітній процес свідчить про те, що переважна більшість учителів закладів середньої освіти не застосовують деба-

ти на уроках і почасти виносять їх у позаурочну діяльність учнів. Створення шкільних дебатних клубів відбувається завдяки особистим зусиллям вчителів-ентузіастів, а спілкування дебатерів шкільних клубів обмежується власною спільнотою, що звужує реалізацію їхнього потенціалу.

За оцінкою тренерів, суддів та експертів, участь дебатних команд у міських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних турнірах відзначається зростанням рівня гри дебатерів та команд. Установлено, що важливу роль у цьому відіграють поради кваліфікованих суддів, які визначають певні орієнтири і спрямовують діяльність дебатерів. Утім, низці суддів дебатів бракує підготовки й досвіду, що негативно позначається на рівні оцінювання дебатерів та впливі на розвиток їхніх умінь.

Основні труднощі суддів-початківців та молодосвідчених суддів пов'язані з формулюванням суддівської філософії, аналізом діяльності дебатерів і команд, обґрунтуванням суддівського рішення та ін. Нагальною проблемою української дебатної спільноти є підготовка кваліфікованих суддів, спроможних ефективно впливати на розвиток умінь і навичок дебатерів та об'єктивно оцінювати дебатерів, команди і дебати в цілому.

Сьогодні дебати розглядають як ефективний засіб розвитку в учнів критичного мислення та навичок аргументованого висловлювання. У ході підготовки та під час дебатних раундів школярі навчаються знаходити протиріччя в темах, будувати докази, підкріплювати їх прикладами, прислуховуватися до контраргументів, ставити запитання та розмірковувати над відповідями. Залучення учнів до дебатів впливає також на формування й розвиток їхнього світогляду, самостійності мислення та ініціативність.

Спостереження за учнями, які навчаються дебатовати, свідчать, що вони добре вправляються у формулюванні та висловлюванні на уроках власного ставлення до подій і явищ, що вивчаються; критично оцінюють пропоновані вчителем/автором підручника поняття, положення, характеристики (літературного героя, історичної постаті, поведінки і вчинків тих чи інших фігурантів) тощо. Такі учні сміливо вступають у своєрідний діалог з авторами підручників, дискутують у класі, формулюють власну думку та відстоюють її. Таким чином, *розвиток особистості школяра* – це найвища мета як дебатної діяльності, так і проведення турнірів та організації суддівства на них.

Досягнення цієї мети висуває серйозні вимоги до судді дебатів. Суддя має виконувати педагогічні функції, організовуючи й скеровуючи не лише проведення дебатного раунду, а й розвиток умінь і навичок дебатерів. Саме тому підготовка кваліфікованих суддів для дебатних турнірів має спрямовуватися на розуміння ними сутності дебатів як освітньої технології, суддівства як невід’ємного її складника з його власним алгоритмом із дотриманням відповідних умов і процедур.

ОСНОВИ ТЕОРІЇ СУДДІВСТВА

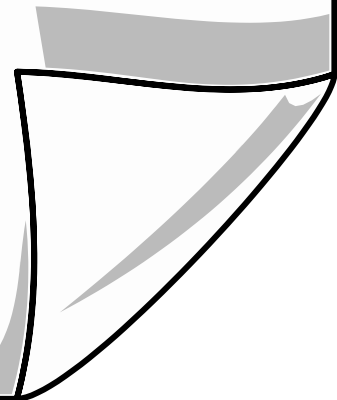
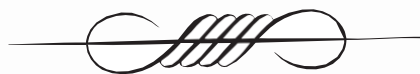
Поняття та види дебатів

Сутність і зміст суддівства

Роль судді в дебатах

**Основні компоненти
компетентності судді дебатів**

Умови ефективного суддівства

Що таке дебати

У загальному розумінні дебати (від франц. *debattre* – сперечатися) – це *різновид, засіб ділового спілкування*, що передбачає обмін думками в публічній (оприлюдненій) формі (на засіданнях, зборах, зустрічах, конференціях тощо) з приводу тез, висловлених у промовах, доповідях, виступах, повідомленнях.

Мета дебатів – пояснення учасникам обговорення свого ставлення до загальних положень суспільної політики. Форма аргументації у дебатах – це критика, оцінка, прийняття чи неприйняття. Характерною особливістю дебатів є те, що всі суб'єкти обговорення виконують роль певних адресатів. Відтак дебати забезпечують демократичне обговорення й ухвалення рішень із суспільно значимих проблем. Виокремлюють судові, політичні та навчальні дебати.

Судові дебати – це самостійна частина судового розгляду справи, що настає по закінченні судового слідства (в кримінальному процесі) чи з'ясування обставин і перевірки їх доказами (в цивільному процесі). В судових дебатах суб'єкти процесу підбивають підсумки судового слідства, аналізують досліджені докази. Тут учасники дебатів не вправі посилатися у своїх виступах на докази, що не були предметом розгляду. За необхідності вони можуть клопотати про поновлення судового слідства. Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів.

Політичні дебати розглядають як форму обговорення, дискусії, обміну думками з актуального політичного питання в парламенті, міжнародних організаціях, мас-медіа, на з'їзді/конференції політичної партії, під час мітингу тощо. Підсумком таких дебатів зазвичай є ухвалення політичного документа (угоди, договору, декларації, протоколу) шляхом голосування чи на основі консенсусу.

Досвід судових і політичних дебатів свідчить, що цей вид ділового спілкування затребуваний самим життям. Сформовані в дебатах вміння необхідні в багатьох суспільних сферах, як-от: правоохоронна й політична діяльність, державне й публічне управління, місцеве самоврядування, дипломатія тощо. Без таких умінь не обійтися в бізнесі, науці, літературній та художній творчості.

Що таке суддівство в дебатах

Кваліфіковане суддівство – мистецтво, не менш складне за мистецтво полеміки. Адже здійснювати суддівство, стимулюючи подальше зростання якості гри, розвиваючи пізнавальну активність її учасників, а головне – забезпечуючи об'єктивність оцінки, непросто.

Сьогодні *навчальні дебати* є дієвим засобом формування розвиненої особистості школяра та студента, важливим напрямом громадянської освіти.

У науково-методичній літературі поширена думка про те, що дебати – це освітня технологія у формі інтелектуально-риторичної гри. Тут *суддівство в дебатах* розглядають як процес ухвалення рішення про те, наскільки переконливою була кожна сторона/команда і яке місце вона посяде в грі.

Суддя в дебатах відіграє, крім оцінюючої, і навчальну роль – взаємодіючи з ним, дебатери стають мотивованими до участі в різних видах діяльності та вдосконалення власних умінь і навичок. Відтак суддя – це гарант отримання дебатерами певного досвіду, а не лише та особа, яка визначає переможця або найкращих спікерів.

Із цієї позиції суддею в дебатах може бути будь-яка людина, будь-якого віку та з будь-якою освітою – людина, яка цікавиться публічними обговореннями та має інтелектуальні здібності, достатні для визначення того, яка із сторін/команд якою мірою переконала її в тій чи іншій позиції.

Такий підхід до суддівства в дебатах назвемо *оціночно-ігровим*. Він досить поширений у практиці дебатного руху багатьох шкіл, де проводять показові виступи команд перед вчителями, батьками, школярами, учасниками семінарів, представниками громадськості з метою популяризації дебатів. За такого підходу спрощується роль судді в дебатах та нівелюється його педагогічний вплив на дебатерів.

А от якщо організаторам турніру вдається влаштувати суддівство дебатного раунду так, щоб суддя цілеспрямовано впливав не лише на поведінку і діяльність дебатерів, а й на розвиток їхніх умінь і навичок, тоді такий підхід до суд-

дівства позначимо як *освітньо-технологічний*. За такого підходу рівень умінь і навичок дебатерів від раунду до раунду помітно зростає (особливо значні зрушення спостерігаються в діяльності дебатерів-початківців).

Отже, **суддівство в дебатах** – це діяльність, спрямована на формування/розвиток у дебатерів дебатних (за своєю суттю комунікативних) умінь і навичок, що забезпечується такими засобами, як вимоги формату дебатів, зміст обговорюваної теми та оцінювання діяльності дебатерів.

Указаний підхід висуває певні вимоги до судді дебатів, оскільки зазначену роль «будь-хто» виконувати не зможе. Тут потрібна людина, яка розуміє педагогічну сутність явищ, процесів і взаємодій, що мають місце в дебатному раунді.

Якою є роль судді у дебатах

Засобом неупередженості судді, перевіреним часом, є просте запитання: «Хто був найпереконливішим?». Це не еквівалент запитанню: «З чиею позицією до кінця дебатів я погодився?». При цьому «хто був найбільш переконливим?» означає «наскільки добре вам вдалося б переконати такими аргументами звичайну розсудливу людину».

В основі визначення ролі судді в дебатах лежить розуміння сутності дебатів. Однак сьогодні відсутній єдиний підхід власне до терміна «дебати». Література з проблеми майорить різними визначеннями: *дебати як метод навчання, дебати як навчальний інструмент, дебати як стратегія навчання, гра «Дебати», дебати як педагогічна технологія, дебати як технологія навчання* тощо.

Низка дослідників розглядають дебати як *спеціально організований, чітко структурований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми*. Для них це – різновид публічної дискусії, де учасники дебатів спрямовують зусилля на переконання у своїй правоті третьої сторони, а не одне одного.

Тому вербальні і невербальні засоби, використовувані дебатерами, мають на меті формування у слухачів позитивного враження від запропонованої позиції.

В учнів – учасників дебатів – відбуваються якісні зміни у сприйнятті навчального матеріалу і навколишнього життя: вони прагнуть побачити все з двох позицій – ствердження і заперечення, навчаються не лише слухати, а й чути, виокремлюючи головне у словах опонента, визначаючи сильні й слабкі сторони промови спікера/спікерів. Тут судді відводиться *роль організатора структурованого публічного обміну думками між двома сторонами*.

На думку інших дослідників, *навчальні дебати є формальним змістом аргументації між двома командами, коли одна команда підтримує висунуту пропозицію, а інша заперечує*. Дебати починаються з простого твердження, формулювання теми, що є предметом критичного аналізу двох команд. За такого підходу дебати – це навчальний інструмент досягнення певних освітніх цілей, як-от: розвиток критичного мислення, комунікативних і мовленнєвих навичок учасників, формування їхніх умінь досліджувати проблеми і співпрацювати в їх розв’язанні. Це один із *педагогічних методів* розвитку критичного мислення тих, хто навчається, через вивчення ними аргументів, проведення досліджень, збору інформації, аналіз, оцінку аргументів та вдосконалення навичок між-особистісного спілкування.

Дебати передбачають певну структуру, встановлені часові межі, порядок викладу матеріалу і, таким чином, демонструють елементи контролю, що визначає чітку схему організованого обміну ідеями. Тут *виконання суддівської функції відводиться вчителю*.

Низка дослідників (у тому числі й вітчизняних) характеризує дебати як інноваційну педагогічну технологію, що має потенціал для розвитку громадянської компетентності учнів. Звідси провідна мета дебатів – формування громадян із розвинутими інтелектуальними здібностями, творчим ставленням до світу, почуттям особистої відповідальності та моралі, здатних до перетворювальної продуктивної діяльності.

У глосарії термінів ЮНЕСКО *педагогічну технологію* тлумачать як конструювання та оцінювання освітніх процесів через врахування людських, часових та інших ресурсів для досягнення високої якості та ефективності освіти. Педагогічна технологія відповідає на питання: як, яким чином (методами, прийомами, формами, засобами) досягається поставлена дидактична/виховна мета за використання різних моделей навчання. Вона проектується з огляду

на конкретні умови та орієнтується на заданий, а не приблизний чи бажаний результат.

Педагогічна технологія, по суті, означає організацію навчання, що складається з певної системи дій, операцій і взаємодій усіх його учасників. Вона потребує детального проектування системи дій не лише вчителя/викладача, а й передусім учня/студента. Тому за підходу до дебатів як освітньої технології *суддя має виступати в ролі педагога, спроможного проектувати розвиток умінь і навичок дебатерів.*

Як видно, теоретичне осмислення ролі навчальних дебатів характеризується переходом від інструментального до технологічного розуміння дебатної діяльності, і, своєю чергою, ускладненням уявлень про роль судді в дебатах: від організатора – до педагога, від педагога – до педагога-проектувальника.

Різні підходи до розуміння сутності суддівства в дебатах (оціночно-ігровий і освітньо-технологічний) формують різне бачення ролі судді. Прихильниками оціночно-ігрової моделі суддівства визначено основи суддівської поведінки як зразка, де суддя має дотримуватися таких правил:

1. *Суддя має сприяти створенню сприятливої атмосфери гри, яку він судить.* Основним завданням судді є створення й забезпечення безпечної психологічної атмосфери для учасників. Для того, щоб усі дебатери могли бути почуті, суддя має проінформувати всіх присутніх про те, що вести себе слід тихо й стримано, уникати певних дій (розмова по мобільному телефону, подача сигналів гравцям команди, що дебатуює тощо).

2. *Суддя має поводитися ввічливо і з повагою до дебатерів.* Судді слід уважно слухати все, про що говорять спікери під час гри, й вести записи (помітки). Суддя не має наражати на загрозу свою репутацію, посилаючи «сигнали» (позитивні чи негативні), що втягуватиме суддю в дискусію під час раунду.

3. *Суддя жодним чином не може залучатися до суддівства раундів, де може мати місце конфлікт інтересів.* Судді не можуть оцінювати дебатерів, якщо потенційний конфлікт інтересів може вплинути на суддівську неупередженість. Слід уникати висловлювання знаків схвалення одному дебатеру так, щоб у нього (в інших дебатерів) створювалося помилкове враження про себе.

4. Суддя повинен вчасно прибути до місця проведення дебатів. Судді мають бути доступні між раундами, для того щоб пояснити питання, які виникатимуть у дебатерів чи організаторів.

5. Судді слід представитися та (якщо це передбачено правилами заходу) повідомити свою суддівську філософію і судити відповідно до заявлених тез. Суддя жодним чином не може, навіть виправдовуючись власною філософією, робити таке:

А. Узурпувати роль судді. Наприклад, суддя не має права сказати: «Для мене в дебатах найважливіше – це шоу. Якщо ваша промова буде схожа на гарне шоу, ви отримаєте додаткові 20 балів». Зміст і стиль промови у дебатах визначаються гравцями, а не суддею.

Б. Ігнорувати офіційні правила, навіть якщо вони йому не до вподоби. Відтак суддя не може вигадувати нові правила в ході дебатів.

6. Суддя мусить забезпечити належний контроль за часом у раунді. Це проявляється у двох аспектах: 1) суддя контролює, щоб гра розпочалась і закінчилась в зазначений час; 2) суддя стежить за тривалістю промов дебатерів, залучаючи тайм-кіпера.

Охарактеризовані основи моделі суддівства в дебатах за оціночно-ігрового підходу уможливають визначення її сильних і слабких сторін, а також розроблення основ суддівської поведінки за освітньо-технологічного підходу, де акцент зміщується в бік педагогічних аспектів діяльності судді. Тоді до суддівства висуватимуть такі вимоги:

1. Суддя має не лише забезпечувати сприятливу для дебатування атмосферу, а й спрямовувати діяльність дебатерів на досягнення певних параметрів дебатної діяльності, що відображають оволодіння ними тими чи тими вміннями і навичками.

2. Суддя має не лише уникати втягування в дискусію дебатерів, а посісти позицію «над дискусією», тобто стати експертом, який оцінює сильні й слабкі сторони діяльності конкретних дебатерів, виявляє нерозкриті можливості, що впливають на результативність дебатування промовців і команд.

3. Суддівська філософія є обов'язковим елементом суддівства в дебатах, в якій слід відобразити основні орієнтири дебатної діяльності. Це свого роду про-

грама для промовців, що орієнтує їх на досягнення певного освітнього результату.

4. *Оцінювання суддею дебатної діяльності промовців та команд має здійснюватися на основі філософії суддівства.*

5. *Оцінні коментарі судді стосовно дебатерів і команд мають ґрунтуватися на зв'язку заявленої ним суддівської філософії та практичної діяльності промовців.*

Такі вимоги до суддівства в дебатах зреалізують комплексний підхід до діяльності судді та його цілеспрямований вплив на розвиток умінь і навичок дебатерів.

Що уналежнює компетентність судді дебатів

Дуже важливо, щоб суддя виступав лиш уважним слухачем діалогу команд, ніби тимчасово «забувши» свої знання з цієї теми. У медичній термінології уживаним є термін «обнулятися», тобто звести свій попередній досвід у цій галузі до нуля. Тим самим суддя дає рівні шанси командам довести свою правоту. Завдання команд полягає в тому, щоб переконати аудиторію, а не дебатувати з особою, яка зберігає мовчання протягом всієї гри і якій, напевно, відома істина.

Організація й здійснення суддівської діяльності в дебатах потребує з'ясування основних складників компетентності судді. Вони зумовлені завданнями судді з організації, управління, проектування, оцінювання і коментування діяльності дебатерів.

Із теоретичних позицій під компетентністю розуміють ступінь кваліфікації працівника, що уможливорює успішне розв'язання поставлених перед ним завдань. Тут виокремлюють: 1) функціональну (професійну) компетентність (професійні знання й уміння їх реалізовувати); 2) інтелектуальну компетент-

ність (аналітичне мислення, комплексний підхід до виконання своїх обов'язків); 3) ситуативну компетентність (вміння діяти відповідно до ситуації); 4) часову компетентність (уміння раціонально планувати і використовувати робочий час: адекватна оцінка витрат часу, програмування досягнення мети в часовому просторі, правильне визначення витрат часу); 5) соціальну компетентність (сукупність комунікаційних і інтеграційних здібностей людини: вміння підтримувати відносини, впливати на інших, домагатися свого, сприймати та інтерпретувати думки інших, висловлювати до них власне ставлення, вести діалог тощо).

Для з'ясування структури компетентності судді дебатів проведемо аналогію з професійною компетентністю вчителя. Вона визначається як сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат. У її структурі вирізняють: 1) теоретичну готовність учителя та 2) педагогічні уміння (сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях). До останніх відносять аналітичні вміння (здатність аналізувати педагогічні явища, осмислювати роль кожного елемента у структурі цілого й у взаємодії з іншими; знаходити в педагогічній теорії положення, висновки, закономірності; правильно діагностувати педагогічне явище; знаходити способи оптимального вирішення педагогічних завдань); прогностичні вміння (управління педагогічним процесом; педагогічне прогнозування результатів педагогічного процесу; оволодіння прогностичними методами, висунення гіпотез тощо); проєктивні вміння (конкретизація цілей навчання та виховання, поетапна їх реалізація); рефлексивні вміння (контрольно-оцінна діяльність, спрямована на себе, осмислення й аналіз власних дій).

Зміст практичної готовності вчителя виявляється у зовнішніх (предметних) уміннях – діях, які можна спостерігати. Це, по-перше, організаторські вміння (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні) та, по-друге, комунікативні вміння (перцептивні та вміння педагогічного спілкування).

Як і будь-яка діяльність, суддівство в дебатах є специфічним завданням. Виконувати його мають компетентні люди, що є важливим для дебатерів, тренерів та команд.

Обґрунтовуючи освітньо-технологічну модель суддівства в дебатах, компетентність судді дебатів розумітимемо як базову характеристику його діяльності. Це складна багаторівнева стійка структура рис судді, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для судді особистісних якостей. Компетентність судді уналежнює такі компоненти: змістовий (знання), процесуальний (уміння) та аксіологічний (цінності, особистісний смисл, досвід).

До когнітивного компоненту віднесемо обізнаність судді у темі, знання формату й протоколу дебатів, знання та дотримання критеріїв суддівства, співвіднесення промови спікера/спікерів та протоколу.

Процесуальний складник компетентності судді дебатів уналежнюватиме такі його вміння, як: виголошувати філософію суддівства; концентруватися на грі; комунікувати з дебатерами; слухати без інтерпретації й чути промовців; здійснювати поточний аналіз виступу; давати рекомендації та поради; вести записи; оцінювати дебатерів відповідно до критеріїв; знаходити способи оптимального розв'язання завдань судді; давати зворотний навчальний зв'язок; ухвалювати рішення.

Суддя має бути вмотивованим до суддівства й бачити в цій діяльності особистісний смисл. Щодо цінностей, то суддя має сповідувати й поділяти ті, які є загальними для людського суспільства (приміром, мир, добро, права людини, справедливість, демократія тощо). Адже добре відома істина, що не може бути обговорення там, де виголошувані загальні цінності різко різняться чи є полярними. Для судді цінністю є власне й самі дебати.

Крім того, свій досвід суддя має використовувати не для того, щоб ухвалювати рішення на основі раніше прийнятого (діяти за прецедентом), а для того, щоб швидко й правильно реагувати на почуте (судити наче з «чистого листка»).

Основою успішності й ефективності судді в оцінюванні дебатерів, команд і дебатів у цілому є його неупередженість, відсутність подвійних стандартів, позитивна налаштованість, доброзичливе ставлення до дебатерів, сформований імідж та, безумовно, любов до дебатів і особиста відданість.

Що таке філософія суддівства в дебатах

У загальному розумінні *філософія дебатів* – це загальне бачення ціннісних орієнтирів дебатної діяльності. Філософія суддівства в дебатах – надважливий елемент діяльності судді і дебатів у цілому. Її належне застосування суддею впливає на результативність дебатів та розвиток умінь і навичок дебатерів.

До сьогодні в методичній літературі *філософія судді* як поняття ґрунтовно не розкрито. Для прихильників оціночно-ігрового підходу до суддівства *суддівська філософія* – це те, як конкретний суддя особисто розуміє окремі нюанси в дебатному форматі, якщо вони не врегульовані офіційними правилами. Тут зміст суддівської філософії зведено до суб'єктивного сприйняття суддею дебатної діяльності промовців.

Для з'ясування філософії суддівства в дебатах проведемо аналогії з філософією права. У вузькому розумінні *судову філософію, судову філософію права розглядають як сукупність ідей та переконань щодо того, як суддя вирішуватиме справи*. Термін набув поширення у США в ході наукової та політико-правової дискусії про призначення та вибори суддів. Структурно складається із: філософії судді (особистісний світогляд, який може уналежнювати й професійний); суддівської філософії (професійні світогляд і підходи); філософії інших учасників, задіяних у правосудді. Тоді *суддівська філософія в оціночно-ігровій моделі дебатів за своїм суб'єктивістським характером уподібнюватиметься до судової філософії права США*.

Широкий підхід до розуміння судової філософії має *об'єктивістський характер*. Тут розуміння філософії права (правосуддя) ґрунтується на розмежуванні *суцього і належного*. Предметом виступає не право, яким воно є, а *право ідеальне, належне, правильне*. Відтак предметом філософії правосуддя є здійснення права, яким воно повинно бути (через правосуддя), та належного правосуддя – такого, яким воно повинно бути.

Постають питання: хто і як визначає, якими повинні бути право, правосуддя? Суддя, сторони, їхні представники чи «інженери» системи правосуддя – політики, правознавці, чиновники? Яка роль у цій системі правових цінностей, інтересів, потреб? Коли йдеться про те, чи здійснилося в суцшому належне,

критерієм буде певне уявлення про належне й відтак даватиметься оцінка дійсного з позицій ідеального.

За аналогією з викладеним сформулюємо основи суддівської філософії в дебатах. Оскільки дебати є освітньою технологією, то *основою суддівської філософії має бути не реальний, а ідеальний (бажаний) рівень дебатування*. Це означає, що в оцінюванні діяльності дебатера судді слід орієнтуватися на рух від реального до ідеального в розвитку дебатних умінь і навичок учасників.

Об'єктом філософії суддівства в дебатах виступатиме реальність, що охоплює діяльність дебатерів, а *предметом* – характеристика діяльності дебатерів через порівняння реальної та ідеальної моделей дебатування.

Таким чином, *суддівство в дебатах* – це діяльність, спрямована на формування/розвиток дебатних умінь і навичок дебатерів. Тут *використання суддею реальної та ідеальної моделей дебатування стає механізмом цього процесу*. Основою суддівської філософії є *ідеальна модель дебатування*, застосована як зразок в оцінюванні реальної моделі дебатування конкретних учасників змагань.

Для *ідеальної моделі дебатування* характерні показники, що засвідчують високий рівень умінь і навичок дебатерів у відстоюванні своєї позиції та критиці позиції опонентів. До них віднесемо такі: 1) дебатери обізнані з правилами формату і дотримуються їх; 2) дебатери глибоко «занурюються» в зміст обговорюваної теми; 3) кожний дебатер, виконуючи передбачену форматом роль, формулює і відстоює власні позиції та позиції команди; 4) дебатери «чують» опонентів і реагують на зміст їхніх виступів (постійно підтримують зворотний зв'язок); 5) дебатери демонструють цілісність власної позиції і фіксують аргументацію та доказову базу позиції опонентів; 6) дебатери вільно володіють матеріалом, виголошуючи промови (а не зачитують текст); 7) наявність у команди змістовної повної критики позиції опонентів.

Реальна модель дебатування – це реалізація кожного із зазначених показників ідеальної моделі дебатування на тому чи іншому рівні. Орієнтація суддею дебатерів перед раундом на досягнення показників ідеальної моделі дебатування є підґрунтям оптимізації оцінювання діяльності кожного дебатера й кожної команди. Суддя зможе зіставити реальну модель дебатування конкретних промовців із вимогами ідеальної моделі.

Для цього суддя має *сформувати узагальнену картину раунду*. Тут будуть відображені: формальні та змістовні аспекти реальної моделі дебатування; сильні й слабкі сторони діяльності дебатерів; інтелектуальний та психологічний вплив дебатерів на аудиторію. Фіксація суддею того, як забезпечено основні показники ідеальної моделі дебатування, є надійною основою аналізу дебатної діяльності в раунді кожного учасника та об'єктивного оцінювання досягнутого ним рівня визначених показників.

Розглянемо приклади застосування цих показників.

1. *Обізнаність дебатерів із правилами формату і дотримання їх.*

Приклад 1. Під час виступу дебатер використав 2 хвилини і навів та пояснив лише один аргумент. Це дає підстави охарактеризувати виступ як слабкий, оскільки відведений промовцю час використано неповністю, а позиція промовця і команди виявилася недостатньо аргументованою.

Приклад 2. У раунді формату Карла Поппера перший промовець команди ствердження не назвав критерій команди, а в цьому ж раунді перший промовець заперечення навів критерій своєї команди і цим спрямував подальший хід дискусії. Якщо суддя не помітив цього, то у команди заперечення можуть виникнути підстави для сумніву щодо неупередженості суддівства. Такі факти потребують пояснення судді.

2. *Дебатери мають глибоко «зануритися» в зміст обговорюваної теми.* Під час виступу промовців виявляється стан освоєння та осмислення ними теми, що проявляється у використанні ключових слів, донесенні їх змісту, структуруванні змісту теми, відборі аргументів, їх відповідності обговорюваній темі. У початківців почасти зустрічаються загальні твердження, що нічого не підтверджують і не заперечують в обговорюваній темі. Досвідчені промовці, навпаки, обирають аргументи, які досить чітко структуровані в обговорювану проблему. Суддя не повинен обходити цей аспект змагань.

3. *Кожний дебатер, виконуючи передбачену форматом роль, здійснює функції формування та відстоювання власної позиції і позиції команди.* Початківці та малодосвідчені команди не завжди усвідомлюють рольовий характер дебатних раундів. Це проявляється в тому, що другі промовці команд повторюють те, що проголосили перші, не переймаючись залученням нових доказів. Суддя має допомогти їм розібратися з роллю кожного промовця, її відмінностями від

інших ролей та місцем у моделі дебатування команди, а в кінцевому підсумку підвести дебатерів до розуміння, що виступ кожного промовця є складником цілісності позиції команди.

4. *Дебатери «чують» опонентів і реагують на зміст їхніх виступів (постійно підтримують зворотний зв'язок).* У виступах промовців-початківців і команди ствердження, і команди заперечення звучить заготовлена вдома інформація, а аргументи і докази опонентів ігноруються. Без сприйняття позиції опонентів команда позбавляє себе можливості критики, і з її боку дискусія втрачає сенс. Цей аспект визначає змістовність дебатної діяльності кожної зі сторін, а його формальним вираженням є вимога протоколу про визначення точок зіткнення сторін.

5. *Дебатери відстоюють цілісність власної позиції і фіксують аргументацію та доказову базу позиції опонентів.* Це дуже важливо, оскільки для кожної позиції аргументи та докази, як правило, розробляють команди на підготовчому етапі (до початку раунду), але в ході раунду цілісність позиції зазнає ударів, що зумовлено критикою опонентами аргументів і доказів. Вказівка на необхідність відновлення аргументів після критики спрямована на відновлення цілісності позиції. Дебатерам слід слідувати звичці відстежувати позицію опонентів – їхні аргументи та докази на їх підтвердження. Важливо бачити динаміку позиції опонентів – зміни в їхніх аргументах та доказах, відстежувати вплив власних аргументів і доказів на це. Фіксація суддею цієї динаміки дає можливість оцінювати рівень умінь та навичок дебатерів.

6. *Дебатери виголошують промови, а не зачитують написаний текст, тобто вільно володіють матеріалом.* Це характеризує риторичні вміння дебатерів, які в початківців часто на низькому рівні. Важливо, щоб промова мала переконливі змістовий та емоційний складники. Суддя має відстежити кращих промовців раунду та вказати на їхні переваги.

7. *Наявність, змістовність і повнота критики позиції опонентів.* Це є важливою характеристикою вмінь і навичок будь-якого дебатера. Суддя має використовувати цей показник для аналізу дебатної діяльності кожного учасника. Утім суддя зіштовхується з проблемою оцінювання першого промовця стверджуючої команди, який заздалегідь позбавлений можливості критикувати позицію опонентів. І все ж у першого промовця стверджуючої команди є можли-

вість ввести бодай один критичний момент щодо можливої позиції заперечення в обговорюваній темі.

Отже, формулювання поняття «суддівська філософія в дебатах» спирається на такі поняття, як: *суддівство в дебатах, критерій суддівської філософії в дебатах, об'єкт філософії суддівства в дебатах, предмет філософії суддівства в дебатах, ідеальна модель дебатування, реальна модель дебатування.*

Суддівська філософія в дебатах – це загальне бачення моделі діяльності судді, спрямованої на формування/розвиток у дебатерів дебатних (за своєю суттю комунікативних) умінь і навичок, що забезпечується зіставленням реальної моделі дебатування з ідеальною (бажаною) моделлю.

В основі такого підходу до філософії суддівства лежить розуміння дебатів як освітньої технології, що націлює діяльність судді на досягнення освітньої педагогічної мети – розвитку особистості людини (у нашому випадку – школяра), яка опановує дебатними вміннями і навичками.

Якими є умови ефективного суддівства в дебатах

Якщо за освітньо-технологічного підходу суддя дебатів здійснює педагогічну діяльність, то слід визначитися з умовами її ефективності.

Умова – це необхідна, обов'язкова обставина для існування чи здійснення чогось. У педагогіці *умови* позначають середовище, обстановку, оточення, в яких проходить педагогічний процес. Це зовнішній чинник існування й розвитку явищ у навчанні та вихованні, обставини, за яких цей процес протікає ефективно.

Тому умовами суддівства в дебатах називатимемо *сукупність обставин, засобів, компонентів дебатної діяльності, за яких вона є ефективною, а також обстановку й фактори, що на неї впливають.*

Для ефективності дебатів слід забезпечити оптимальні умови оволодіння промовцями дебатними вміннями і навичками. Тут орієнтиром має бути рух від реальної до ідеальної моделі дебатування.

Суддя дебатів виступає організатором, медіатором, керівником, педагогом. Крім того, враховуючи індивідуальні особливості дебатерів, судді належить роль проектувальника цього процесу.

Оволодіння промовцями на високому рівні вміннями й навичками є результатом, зумовленим певними чинниками. Основою ефективного суддівства в дебатах виступатиме *здатність судді впливати на формування/розвиток умінь і навичок промовців*. Реалізація такого впливу судді на діяльність дебатерів потребує уточнення і конкретизації умов, які це уможливллюють. До них віднесемо такі:

1. *Спроможність судді створювати належну атмосферу дебатної діяльності, що ґрунтується на розумінні цінності дебатів*. Донесення до промовців філософії судді дає можливість створити таку атмосферу раунду, коли найважливішим досягненням промовців буде не перемога чи поразка, а рівень опанування і застосування ними дебатних умінь і навичок, що проявляється в здатності переконати суддю та аудиторію.

2. *Здатність судді цілеспрямовано впливати на діяльність дебатерів для досягнення вищого рівня дебатування, здійснювати проектувально-педагогічну діяльність*. Суддя націлює дебатерів на досягнення певних орієнтирів – показників, характерних для ідеальної моделі дебатування як програми вдосконалення дебатної діяльності. Аналізуючи й оцінюючи діяльність промовців та команд, суддя має зорієнтувати їх на реалізацію того, що не було (чи було неповною мірою) використано в раунді, утім може значно посилити виступи промовців і команд.

3. *Уміння судді сприймати і фіксувати реальну модель дебатування промовців і команд*. Складність цього завдання полягає в тому, що суддя протягом раунду напружено працює, фіксуючи всі важливі елементи діяльності дебатерів – зміст аргументів, факти, викладені промовцями, спосіб їх подання. Суддя має як виокремлювати головне у виступах дебатерів, так і зрозуміти «логіку» кожного виступу. Важливим тут є сприйняття «образу промовця» та оцінювання його – що йому вже вдалося реалізувати та який потенціал залишився нереалізованим. Крім того, суддя має відстежувати наявність та відповідність встановленим правилам елементів дебатування в певному форматі.

4. *Здатність судді створювати для своєї діяльності максимально сприятливі умови* (наприклад, забезпечувати участь тайм-кіперів у раундах).

5. *Здатність судді встановлювати ефективну комунікацію з дебатерами, точно аналізувати й оцінювати їхню діяльність*. Суддя має створити умови

для сприйняття промовцями його аналізу, критики й оцінок, усвідомлення ними слабких і сильних сторін реальної моделі свого дебатування. Зафіксована й озвучена суддею картина реального дебатування є підґрунтям аналізу та оцінювання діяльності дебатерів відповідно до ідеальної моделі дебатування. Це потребує від судді точного фіксування суттєвих моментів раунду.

Отже, при підготовці суддів дебатів слід змістити акцент на формування їхньої *здатності впливати на становлення і розвиток умінь та навичок промовців у ході дебатної діяльності*. Це і буде ключовою компетентністю судді в дебатах.

Визначення основних умов ефективного суддівства в дебатах з позицій освітньо-технологічного підходу є підґрунтям для уточнення змісту, завдань, шляхів, засобів і методів підготовки компетентних суддів дебатних змагань.

А судді хто?

Наприкінці теоретичних положень пропонуємо коротке резюме щодо основних вимог до судді дебатів:

- ✓ відсутність подвійних стандартів – лакмусовий папірець професійності судді;
- ✓ заявлена суддею перед раундом філософія суддівства має збігатися в логіці коментарів при оцінці спікерів і команд;
- ✓ суддя не застосовує у суддівстві прецедентний принцип: кожен новий раунд дебатів – це «чистий» професійний аркуш;
- ✓ суддя може судити інший формат лише після проходження атестаційної кваліфікації з нового формату;
- ✓ суддя має створити (не зруйнувати) позитивно-конструктивний фон для проведення раунду;
- ✓ суддя є фасилітатором дебатування, він жодним чином не втягується в дискусію;
- ✓ суддя відповідальний за діалектику розвитку рівня дебатерів через свої коментарі;

- ✓ суддя під час дебатів не працює виключно на створення власного іміджу – він удосконалює його власними діями, рівним ставленням до дебатерів і команд та професіоналізмом;
- ✓ суддя має бути конгруентним у своїй діяльності;
- ✓ коментарі судді мають сприяти розвитку/зміцненню вмотивованості дебатерів;
- ✓ суддя – психолог: він уміє слухати, чути, розпізнавати емоції, керувати ними, направляти в конструктивне русло дебаткування;
- ✓ суддя має пам'ятати, що його зовнішній вигляд та емоційний стан впливають на дебатерів і взаємодію під час раунду;
- ✓ судді слід враховувати те, що він має справу з дебатерами різного рівня;
- ✓ суддя має вдосконалювати рівні активного слухання, реакції на почуте на ступенях правда/брехня – думка/судження;
- ✓ судді слід навчитися розпізнавати маніпулятивні дії дебатерів та звертати на це увагу при коментуванні;
- ✓ судді в коментарях не варто використовувати компліменти, утім доречно хвалити досягнення дебатерів, пояснюючи їх; авансовані компліменти недоречні в коментарях.

ОСНОВИ МЕТОДИКИ СУДДІВСТВА

Основні вимоги до судді

Критерії суддівства

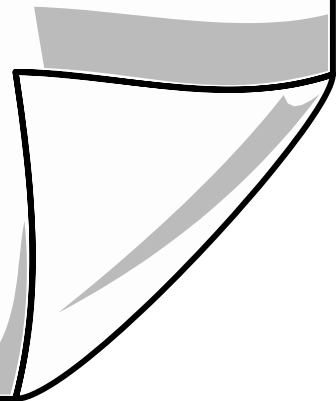
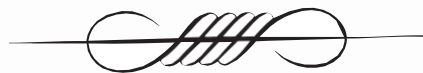
Суддівство дебатів Карла Поппера

Оцінювання дебатерів

Типова шкала оцінки промовця

Суддівський протокол

**Суддівство Всесвітнього формату
шкільних дебатів**

Якими є основні вимоги до судді

Суддя в дебатах – одна з основних дійових осіб, без якої дебати не відбудуться. Він має не лише ухвалити рішення, а й пояснити його чітко, зрозуміло й так, щоб воно було на користь усім учасникам дебатів.

Дебатним суддею може бути будь-яка людина з відповідним інтелектуальним багажем. Суддя має бути зразком для дебатерів і дотримуватися певних *правил поведінки*:

Створення позитивної атмосфери. Суддя має бути доброзичливим, забезпечувати безпечну психологічну атмосферу, створення умов, за яких усі будуть почуті, слідкувати за дотриманням етичних правил поведінки дебатерами.

Ввічливість і тактовність. Під час дебатів суддя мусить бути ввічливим, уважним і демонструвати прихильність до учасників дебатів.

Неупередженість. Суддя не повинен судити раунди, де мають місце конфлікти інтересів.

Пунктуальність. Суддя має вчасно прибути на гру та бути обізнаним з наявністю протоколів, він повинен бути доступним для роз'яснення питань стосовно гри організаторам і командам.

Представлення і власна філософія суддівства. Суддя має назватися, коротко виголосити свою суддівську філософію, тобто конкретні нюанси суддівства (якщо це передбачено форматом), та дотримуватися її в ході гри.

Контроль за часом. Суддя контролює вчасний початок і вчасне закінчення гри, стежить за часовою тривалістю промов дебатерів. Якщо форматом передбачений тайм-аут, суддя відстежує цей етап гри.

Суддя не може: узурпувати роль судді; визначати зміст і стиль промов у дебатах; ігнорувати офіційні правила дебатів чи встановлювати власні.

Якими критеріями послуговується суддя

Основні принципи, якими має послуговуватися суддя при ухваленні рішення, такі:

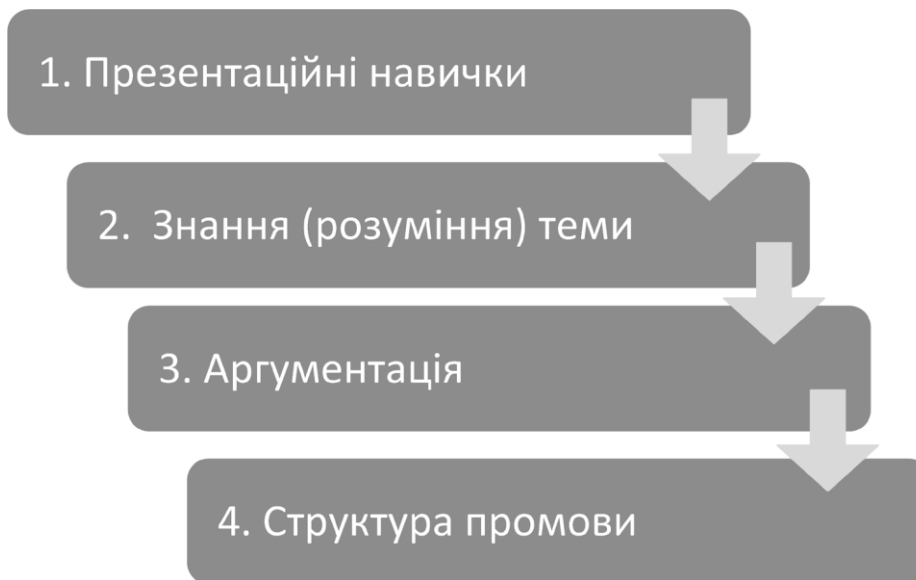
1. *Оцінювання на підставі встановлених правил.* Суддя має бути обізнаним у правилах, пояснити їх застосування, розв'язати конфлікт чи непорозуміння між дебатерами з їх допомогою.

2. *«Tabula rasa».* Суддя має судити начебто з чистої дошки, відкинути свої професійні вподобання чи професійні знання, зосередитися на тому, що говорять дебатери, а не на тому, що він знає з обговорюваної проблеми.

3. *Справедливість і об'єктивність рішення.* Врахування при прийнятті рішення того, наскільки команді вдалося виконати покладену на неї функцію, наскільки був переконливим і ґрунтовним кожний аргумент команди, якою була кількість і якість аргументів.

4. *Однакові стандарти та критерії оцінки для всіх команд і гравців.* Зовнішність, стать, одяг, стиль, збіг/незбіг позиції з думкою судді не мають впливати на суддівське рішення.

Роль суддів у навчальних дебатах є дуже важливою, адже суддівські коментарі дають змогу поліпшити рівень самих дебатів. Учасники зможуть удосконалювати та розвивати навички промовців лише тоді, коли вони отримають якісний зворотний зв'язок. Судді оцінюють дебатерів за певними критеріями:

Як судити дебати Карла Поппера

Перед дебатами основний обов'язок судді полягає в тому, щоб раунд почався вчасно. Суддю, який очолює список, призначають головним. Він стежить за ходом дебатів, утім його думка не є визначальною для інших суддів.

Перед початком раунду кожний суддя протягом 15–30 секунд виголошує основні принципи свого суддівства – філософію, в основі якої лежать відповіді на запитання: Чого Ви як суддя найбільше очікуєте від дебатерів? Що може переконати Вас особисто? Чого Ви як суддя найменше очікуєте від дебатерів? Що не може переконати особисто Вас?

Суддя заповнює графи, в яких записує: «тур» – рівень змагань (номер раунду, чвертьфінал, півфінал, фінал); «місце» – точне місце проведення дебатів; «час» – точний час початку раунду. Також у відповідні графи слід вписати назви команди ствердження та команди заперечення, імена (прізвища) промовців кожної команди.

Роль судді під час дебатів – це об'єктивний учасник: учасник, оскільки він під час дебатів обдумує обговорювану проблему, а об'єктивний тому, що в ході дебатів не ухвалює жодних рішень.

Під час раунду суддя веде на окремому аркуші робочу таблицю аргументів, де, поділивши аркуш на шість частин (відповідно до промов спікерів), записує все те, що вважає важливим у дебатах: тема, визначення, аргументи, підтримка, контраргументи. Слід виділяти те головне, що дискутувалося в ході дебатів. Суддя повинен записати тільки те, що він почув, не додаючи нічого від себе.

Коли команди готуються, суддя заповнює протокол (графи «Індивідуальні коментарі» окремо для кожного спікера). Краще це робити безпосередньо після промови, поки суддя добре пам'ятає своє враження від дебатера, сильні та слабкі сторони його промови. Суддя записує основні переваги та недоліки промови. Ці коментарі мають бути порадами спікерам – усі позитивні та негативні сторони мають бути якомога конкретними, без загальних фраз, для того щоб спікер та його тренер після дебатів зрозуміли, над чим вони мають працювати. Слід уникати різких та категоричних фраз на кшталт «дуже погано», «нікуди не годиться» і т.п. Замість них слід вживати такі словесні формули, як «було б

краще попрацювати над...», «добре було б використати...», «зверніть увагу на те, щоб покращити...» і т.п.

Після промови третього спікера команди заперечення суддя дякує обом командам за дебатний раунд та закликає їх потиснути одне одному руки. Після цього суддя оголошує своє рішення, аргументуючи його.

Далі суддя заповнює графу «Головні точки зіткнення думок», де коротко зазначає ті базові умови кейса, за якими відбувалися дебати, наводить вагомі докази, які висунула команда ствердження, та що на це відповіла команда заперечення; вказує, яка сторона була більш переконливою з цієї теми та чому.

Презумпція та обов'язок доведення звернені на сторону заперечення, що може захищати статус-кво за умовчанням; обов'язок доведення необхідності зміни статус-кво лежить на команді ствердження. Не важливо те, що суддя попередньо згоден/не згоден із позицією однієї з команд, він має порівнювати позиції опонентів між собою та вірити всьому, що виголошують промовці.

Слід пам'ятати правило нових аргументів: другий спікер команди ствердження може вводити нові аргументи; нові аргументи, представлені в третій промовах, судді ігнорують.

Перемога тієї чи іншої сторони – це, насамперед, думка судді про те, чому саме ця команда його переконала. Тому переможець виявляється відразу після змістовного аналізу зіткнення думок та сфер суперечки.

Судді не мають права консультиватися один з одним перед ухваленням рішення. Вони можуть лише ставити один одному запитання для з'ясування чогось (наприклад, формулювання дефініцій).

Суддя не повинен підраховувати загальну кількість балів.

Судді ухвалюють рішення самостійно, незалежно один від одного. «Нічиєї» у дебатах бути не може.

Індивідуальні поради можуть бути надані особисто за бажанням учасників після того, як суддя передав заповнений бюлетень адміністратору турніру.

Після визначення переможця суддя записує команду-переможця в графу «Краще дебатувала» у нижній частині протоколу, ставить підпис із розшифровкою свого прізвища та повертає протокол до суддівської колегії не пізніше ніж за 20 хвилин після закінчення раунду.

Які критерії оцінювання дебатерів

➤ Найкращий дебатер:

- ✓ милосердний переможець або людина, яка, програвши, гідно тримається;
- ✓ використовує повсякчас ефективні риторичні прийоми для переконливості аргументів;
- ✓ наводить гарні докази, при цьому основну увагу приділяє аргументам;
- ✓ дебатуює динамічно, з ентузіазмом та відданістю;
- ✓ бачить загальну картину, усвідомлює, як ідеї впливають одна на одну, та використовує ці взаємозв'язки для покращення аналізу в дебатах;
- ✓ розуміє цінність командного опрацювання дебатної теми;
- ✓ організований, уміє бачити переламні моменти в дебатах;
- ✓ справляє враження інтелектуально розвиненої людини, яка прагне зрозуміти та відкрити правду.

➤ Найменш кваліфікований дебатер:

- ✓ зривається, коли успіх у дебатах не дається легко чи автоматично, втрачає переваги дебатування через брак рішучості;
- ✓ скиглить, що все проти нього – судді, ситуації, інші команди, доля;
- ✓ зневажливо ставиться до опонентів, суддів, публіки, організаторів;
- ✓ говорить із «привілейованої» позиції, вимагаючи вірити та приймати саме його ідеї без обґрунтування причин;
- ✓ не пов'язує різні проблеми та аргументи в дебатах;
- ✓ говорить або лише загальні речі, або лише деталі, не розуміючи, що загальна картина та подробиці є завжди однаково значимими;
- ✓ не отримує задоволення від дебатів через занадто велику зацікавленість у перемозі над конкурентами або через відсутність інтересу взагалі;
- ✓ не приділяє постійної уваги зауваженням суддів, не навчаючись новому ні через успіх, ні через поразку;
- ✓ не може зосередитися на дебатах, дозволяючи своїм думкам відхилитися та відволікатися на зовнішні події.

➤ Типова шкала оцінки промовця

Менше 8 балів	• Жажливо. Судді взагалі не виставляють балів, якщо дебатер окрім того, що говорив непереконливо і незрозуміло, був грубим і агресивним.
8–9 балів	• Дуже слабка промова. У дебатера існують труднощі з представленням чітких аргументів та висловлюванням думок, промову закінчено задовго до кінця відведеного часу.
10–11 балів	• Слабка промова. Труднощі з говорінням та аналізом; аргументи не переконливі, час до кінця не вичерпано.
12–13 балів	• Нижче середнього. Дебатер слабкий за одним або більше критеріями.
14–15 балів	• Середньо. Взагалі компетентна промова; можливі деякі дрібні помилки. Нічого особливого.
16–17 балів	• Добре. Дебатер говорить переконливо і добре представляє матеріал.
18 балів	• Відмінно. Немає значних помилок у презентації. Переконливий аналіз, ефективно спростування, компетентна презентація і рівний стиль мови.
19 балів	• Чудово. Промовець виділяється за всіма критеріями. Промова мала величезний вплив на хід раунду. Безпомилкова презентація. Одна з кращих промов турніру.
20 балів	• Найкраща промова, яку Вам доводилося чути. Залишила сльози на Ваших очах. На рівні найкращих промов Уїнстона Черчилля та Мартіна Лютера Кінга. На рідкість видатна промова.

Формат дебатів Карла Поппера Суддівський протокол

Раунд № _____

Дата: _____

Кімната № _____

Час: _____

_____ (команда ствердження)

_____ (команда заперечення)

1С 2С 3С

Ім'я
Бали (1–20) 20 – найкраще

13 23 33

Рейтинг _____

1–6, 1 – найкраще

Команда ствердження: коментарі	Команда заперечення: коментарі
1С	13
2С	23
3С	33

Визначте головні сфери суперечки та поясніть причини Вашого рішення

Краще дебатувала _____ команда.

(ствердження чи заперечення)

Ім'я та підпис судді _____

У чому особливості суддівства Всесвітнього формату шкільних дебатів

Дебати такого формату зазвичай судить колегія з трьох осіб. Важливою тут є оцінка виступу промовців за відповідною шкалою балів. Існує три критерії суддівства:

- ✓ стиль (спосіб виступу, манера говорити, ораторське мистецтво);
- ✓ зміст (аргументація та аналіз);
- ✓ стратегія (структура виступу і дотримання загальнокомандної лінії аргументації).

Кожному учаснику присуджують оцінки за: 100-бальною шкалою в трьох основних промовах; 50-бальною шкалою в заключних промовах.

Зміст (максимально 40 балів в основній промові та 20 балів в «останньому слові») – це якість використаних аргументів, їх рівень опрацювання, неординарність, доведеність, глибина аналізу та освоєння теми спікером. Зміст також уналежнює оцінку за якість спростування або опанування.

Стиль (максимально 40 балів в основній промові та 20 балів у «останньому слові»). Відображає здатність і манеру учасників говорити, ораторські здібності, зовнішній вигляд, жести, вербальні та невербальні засоби переконання.

Стратегія (максимально 20 балів в основній промові та 10 балів у «останньому слові»). Структура і побудова промови за часом: наявність вступу, основної частини і висновку, тобто певної структури; дотримання логіки міркування; час промови (перевищення/скорочення більш ніж на 1 хв знижує бали); пріоритети в промові – на початку слідують важливі теми.

Розуміння проблеми: розуміння спікером, які питання були основними в ході дебатів. Тут втратою часу є розгляд незначних питань при ігноруванні основних.

Аргументація. Команда ствердження має висунути ясний кейс і логічно його довести, а не пропонувати замість аргументів низку прикладів.

Командне завдання полягає в тому, щоб кожний спікер зробив свій внесок у підтримку кейса. При цьому всім промовцям слід підтримувати один загальний кейс, а не кілька різних.

Заперечення має «атакувати» кейс, а не окремі приклади; часто атака на узагальнений аргумент руйнує відразу кілька прикладів.

Спікеру в заключній промові не слід обговорювати дрібні аргументи й незначні приклади – він має виокремити 2–3 основних питання і продемонструвати, чому вони були виграні в ході дискусії.

Кейс:

Розподіл аргументів у кейсі має бути таким, щоб вони не залежали один від одного – кожний із аргументів доводиться самостійно. Заперечення не має висувати контрплан/альтернативу, утім мусить винести власні конструктивні аргументи і спростувати тему в цілому (кейс заперечення). Слід чітко дотримуватися відповідності дебатерів заявленим ролям. Це правило не є жорстким, утім відхилення від нього може вплинути як на оцінку змісту, так і на стратегії.

➤ **Інформаційні запити**

Судді слід заготовити бодай один листок для записів поставлених запитань і кількості прийнятих відповідей. Основні параметри для оцінки такі: промова спікера, а не питання/відповіді; загальна оцінка може зрости на кілька балів тоді, коли спікер запропонував гарні інформаційні запити; оцінку може бути знижено на кілька балів, якщо спікер взагалі не пропонував запити (чи запропонував один) за весь раунд, запропонував слабкі запити під час всього раунду, не прийняв жодного запиту під час своєї конструктивної промови.

Гарна відповідь на запитання не свідчить про слабкий запит. Не судіть про цінність запиту з відповіді на нього.

	1, 2, 3 спікери	Остання промова
Зміст	40	20
Стиль	40	20
Стратегія	20	10
Усього	100	50

У суддівстві дебатів не може бути «неправильних» рішень. Для кожного судді його рішення правильне настільки, наскільки його більше переконала та чи інша сторона. Заперечення цього означає продовження дебатів на новому рівні. Однак у процесі ухвалення рішень судді можуть допускатися помилок як на рівні теорії, так і практики суддівства. Помилки можуть бути такими:

- ✓ *теорія*: висловлення суддею власної точки зору й зіставлення з нею аргументів команд; «домислювання» сказаного дебатерами; обґрунтування програшу команди лише порушенням нею формату та регламенту;
- ✓ *практика*: виявлення «уявних» ділянок зіткнення; спроби «підігнати» обґрунтування вердикту й бали під задалегідь ухвалене рішення; систематичне втручання в хід раунду.

Всесвітній формат шкільних дебатів

Суддівський протокол

Раунд № _____

Дата: _____

Кімната № _____

Час: _____

(команда ствердження)

(команда заперечення)

1С	2С	3С	4С		13	23	33	43
				Ім'я				
				Стиль 24–32				
				Зміст 24–32				
				Стратегія 12–16				
				Загальні бали 60–80				

Рейтинг _____

1–6, 1 – найкраще

Команда ствердження: коментарі	Команда заперечення: коментарі
1С	13
2С	23
3С	33
Завершальна промова (з 50 максим.)	Завершальна промова (з 50 максим.)
Точки зіткнення та обґрунтування суддівського рішення	

Краще дебатовала _____ команда.
(ствердження чи заперечення)

Ім'я та підпис судді _____

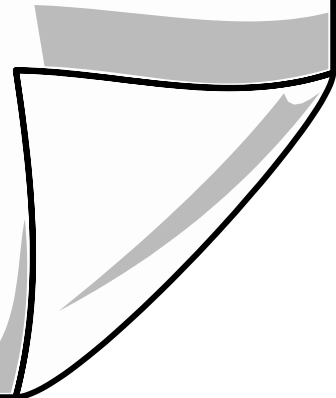
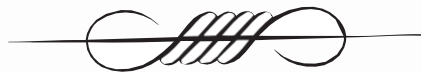
ПРАКТИКА СУДДІВСТВА

Тренінг із підготовки суддів

Формати дебатів

Суддівський практикум

Тест для суддів

Теорія суддівства нерозривно пов'язана з практикою – суддівством реальних дебатів із виконанням певних суддівських обов'язків, як-от:

- ✓ ведення записів;
- ✓ заповнення суддівського протоколу;
- ✓ виокремлення основних ділянок зіткнення й обґрунтування рішення щодо них;
- ✓ ухвалення остаточного рішення;
- ✓ виставлення балів та визначення рейтингу.

Після опанування Вами теоретичних основ запрошуємо виконати тренінгові справи, тести й практичні завдання, повправлятися в типових для дебатів ситуаціях.

ТРЕНІНГ ІЗ ПІДГОТОВКИ СУДДІВ

Час: 2 дні, 16 годин

Мета і завдання: пояснити сучасні підходи в дебатах щодо суддівства та визначити їх освітні можливості для формування громадянської компетентності молоді засобами дебатної освіти.

Після цього тренінгу учасники/учасниці зможуть:

- ✓ познайомитися з особливостями різних форматів дебатів та специфікою їх суддівства;
- ✓ зрозуміти сутність і роль філософії суддівства в дебатах та попрактикуватися в її формулюванні і виголошенні;
- ✓ опанувати критерії суддівства та набути досвід їх застосування на практиці;
- ✓ зрозуміти зміст і значення коментарів судді та набути навичок коментування раундів і промовців;
- ✓ познайомитися з методами та прийомами суддівства в дебатах і набути навичок їх застосування.

І день

Блок I. Комунікативний блок

1. Розпочніть тренінг із знайомства, запропонувавши учасникам та учасницям назвати своє ім'я, закінчити речення: «Для мене суддівство – це...». Коли дійде черга до Вас, коротко представтеся.

2. Для створення мотивації майбутніх суддів запропонуйте учасникам/учасницям скласти асоціативний куц зі словом «дебати». Записи на дошці можуть бути такими:

Потім запропонуйте в загальному колі обговорити такі питання:

- Чому люди дебатують?
- Чи відбуваються дебати в нашому повсякденному житті?
- Для чого людям переконувати одне одного в своїй правоті? Які вміння для цього необхідні?
- Чи можна з впевненістю сказати «скільки людей, стільки і думок»?

Зазначте, що незалежно від того, з якою метою люди «приходять» в дебати, без сумніву, вони набувають досвід роботи з аудиторією, впевненість у собі, що дає змогу переконати інших.

Об'єднайте учасників та учасниць у пари і запропонуйте їм взяти один у одного інтерв'ю із запитанням: «Якими є, на Вашу думку, основні проблеми суддівства в дебатах?». По закінченні часу нехай вони представлять результати обговорення на загальне коло так: «Для мого (моєї) колеги проблемами суддівства є...». Складіть перелік озвучених проблем та узагальніть їх. Наголосіть, що на розв'язання цих проблем буде спрямований цей тренінг.

Запропонуйте правила, обговоріть їх та ухваліть.

Блок II. Формат дебатів

I етап. Об'єднайте учасників у групи по шість осіб для ознайомлення з особливостями форматів дебатів.

Запропонуйте групам 1 та 3 прочитати роздатковий матеріал щодо формату дебатів К.П. та підготувати коротку презентацію про його особливості на великому аркуші паперу.

Запропонуйте групам 2 та 4 прочитати роздатковий матеріал щодо особливостей формату ВС.

Запросіть по одному доповідачу з кожного формату для презентації.

Група (будь-хто з її членів), яка виконувала таке ж саме завдання, може коментувати та доповнювати.

II етап. У тих самих групах запропонуйте познайомитися з функціями спікерів команд ствердження та заперечення у відповідному форматі. Організуйте презентацію результатів роботи груп, спонукаючи кожного члена групи представити одну роль.

III етап. Запросіть учасників у загальному колі обговорити такі запитання:

- *Що спільного є у форматах, з якими ви познайомилися?*
- *Що відмінного в цих форматах?*
- *На що має звертати увагу суддя при оцінці дебатів за тим чи іншим форматом?*

Блок III. Філософія суддівства

I етап. Поділіть аудиторію на два варіанти та запропонуйте учасникам кожного варіанту для обговорення в парах одну з тем: *«У суддівстві важливо», «Суддя в дебатах має бути»*. Потім об'єднайте пари кожного варіанту в четвірки й запросіть їх продовжити цю роботу, визначивши як спільне малої групи 5–6 позицій. Далі попросіть учасників одного варіанту об'єднатися, узагальнити переліки малих груп, напрацювати 5–6 спільних позицій та презентувати це на велике коло.

II етап. Об'єднайте учасників у нові малі групи й запропонуйте їм визначити, що таке філософія суддівства. Зберіть думки груп колом ідей та запишіть їх.

Далі попросіть учасників порівняти напрацьоване з визначенням у посібнику/роздатку.

Зверніться до аудиторії із запитанням: *«Про що має говорити суддя, виголошуючи свою філософію суддівства?»*. Зберіть і запишіть сказане.

Далі попросіть учасників порівняти напрацьоване з відповідним текстом у посібнику/роздатку.

III етап. Тепер запросіть учасників методом неструктурованого письма протягом 2 хв написати таку промову. Далі запросіть 4–5 бажаючих по черзі виголосити свою філософію дебатів. Після кожної промови обговоріть у загальному колі запитання: *«Що з почутого було незаперечним, а що сумнівним? Чому?»*.

IV етап. Обговоріть у колі такі запитання:

- *Якою є роль філософії суддівства в дебатах?*
- *Про що має сказати суддя дебатерам?*
- *Яке враження у Вас від цього блоку тренінгу?*

➤ **Рефлексія I тренінгового дня**

Запросіть учасників/учасниць у коло. Коротко нагадайте їм, чим вони займались. Оберіть одну пару тверджень із наведених нижче та запропонуйте кожному й кожній по черзі закінчити речення без коментарів та дискусій. Ця вправа допомагає налагодити зворотний зв'язок.

Приклади тверджень:

1. *Найкраще в занятті було... Найгірше в занятті було...*
2. *Найцікавіше в занятті було... Найнудніше в занятті було...*
3. *Я хотів/хотіла би більше... Я хотів/хотіла би менше...*
4. *Краще за все у мене вийшло... Гірше за все у мене вийшло...*

Далі організуйте обговорення в загальному колі таких запитань:

- *Про що Ви дізналися на занятті?*
- *Чого навчилися?*
- *Де Ви зможете використати набуті знання, вміння й навички?*

II день

Розпочніть тренінговий день із знайомства, запропонувавши учасникам та учасницям назвати своє ім'я, закінчити речення: *«Ще вчора я..., а сьогодні...»*. Коли дійде черга до Вас, також коротко висловіться.

Блок IV. Критерії суддівства

I етап. Проведіть неструктурований мозковий штурм із запитання: *якими є критерії суддівства в дебатах?* Складіть перелік усіх ідей та узагальніть

їх. Перепишіть названі (узагальнені) критерії начисто. Проведіть шляхом голосування за кожний критерій їх ранжування. Підбийте підсумок зробленого обговорення у загальному колі запитання: «*Що таке критерій суддівства?*», запропонувавши учасникам закінчити речення: «*Критерій суддівства – це...*». Далі попросіть учасників порівняти напрацьоване з визначенням у посібнику/роздатку.

II етап. Поверніть учасників у ті самі групи, в яких вони працювали в блоці № 1. Роздайте всім групам відповідні зразки протоколів. Запросіть їх порівняти складений перелік критеріїв з тими, що вказані в протоколах.

III етап. Запросіть учасників кожної групи сформулювати показники й рівні до кожного критерію, записаного в протоколі. Організуйте презентацію роботи всіх груп по черзі. Надайте свої коментарі, де зверніть увагу учасників тренінгу на прояви тих чи інших показників та шкалювання рівнів цих проявів.

Блок V. Коментарі судді дебатів

I етап. Організуйте обговорення в загальному колі таких запитань:

- *Як пов'язані коментарі судді з його філософією?*
- *Що мають містити коментарі судді?*

З останнього запитання складіть перелік ідей.

II етап. Об'єднайте учасників у трійки та запропонуйте їм на великому аркуші паперу скласти 4–5 вербальних формулювань, які може використовувати суддя при коментуванні раундів, сильних сторін промовців та невикористаних ними можливостей.

Організуйте презентацію результатів роботи трійок. Розвісьте плакати на видноті. Надайте свої коментарі, де зверніть увагу учасників тренінгу на важливість ведення записів під час гри.

Обговоріть їхні враження від вправи.

Блок VI. Оцінювання дебатів

Запропонуйте учасникам переглянути відеосюжет дебатного раунду за одним із форматів та по ходу зробити відповідні записи.

Роздайте їм протоколи для оцінювання цього раунду.

Далі запросіть 4–5 бажаючих по черзі виголосити свої коментарі. Після кожної промови обговоріть у загальному колі запитання: *«Що з почутого було незаперечним, а що сумнівним? Чому?»*.

Надайте свої коментарі, де зверніть увагу учасників тренінгу на важливість коментарів як обов'язкового атрибуту реагування судді на те, що відбулося в ході раунду.

➤ **Рефлексія. Вправа «Автобусна зупинка»**

Розвісьте на 4-х стінах тренінгової кімнати аркуші паперу, в верхніх кутах яких напишіть незакінчені речення на кшталт: *«Тепер я буду...»*, *«Цей тренінг для мене...»*, *«Найважливіше – це...»*, *«Сьогодні я зробив/зробила відкриття, що...»* тощо. Об'єднайте учасників/учасниць у 4 групи і попросіть їх відправитися в подорож цими зупинками. По 2–3 хв групи перебувають на кожній зупинці і закінчують запропоновані на аркушах речення. Потім протягом наступних 2–3 хв учасники/учасниці можуть переглянути всі аркуші.

➤ **Підсумкова вправа «Оплески по колу»**

Скажіть групі приблизно таке: *«Ми добре попрацювали два дні. Я пропоную вам вправу, де оплески звучатимуть спочатку тихесенько, а потім все гучніше й гучніше»*. Почніть тихесенько плескати в долоні, дивлячись на одного з учасників і підходячи до нього. Далі цей учасник обирає з групи наступного, кому ви вдвох аплодуєте разом. Третій обирає четвертого і т.д., а останньому учаснику аплодує вже вся група.

Матеріали до тренінгу Формати дебатів

➤ **Поняття формату дебатів**

Формат дебатів – це певні правила та процедури, за якими відбуваються дебати. При підготовці до дебатних турнірів вчителі/тренери та учні обирають формат, визначений організаторами заходу.

Якщо розглядати дебати як педагогічну технологію, то формат навчальних дебатів обиратиме вчитель залежно від конкретних навчальних цілей. І тоді

формат дебатів при його обов'язковому дотриманні як учителем, так і учнями сприятиме глибокому вивченню певної теми, а також розвитку в учнів організованості, самостійності та відповідальності.

Відомі різні формати дебатів, що встановлюють чіткі правила і є загально-визнаними у всьому світі: дебати Лінкольна – Дугласа, парламентські дебати, ціннісні та політичні дебати (полісі-дебати) Карла Поппера, всесвітній формат шкільних дебатів, публічні дебати та ін.

Формат Лінкольна-Дугласа, парламентські дебати та Всесвітній формат шкільних дебатів частіше використовують студенти та досвідчені дебатели, адже вони вимагають застосування загальних знань і сформованих мовленнєвих навичок, мають обмежений час на підготовку (у парламентських дебатах). А от ціннісні дебати Карла Поппера та полісі-дебати можуть використовувати й початківці.

Як правило, тема в дебатах формулюється заздалегідь і відома спікерам команд. Позиція ствердження погоджується з темою і представляє сформульовані аргументи, підкріплені переконливою статистикою, фактами, прикладами. Команді заперечення необхідно зреагувати на почуті аргументи, тобто спростувати позицію ствердження, а потім висунути свої контраргументи. Переконають спікери не один одного, а третю сторону – суддів та/або глядачів.

Спікерам заздалегідь невідомо, яку саме позицію вони відстоюватимуть, тому вони мають бути готові стати на протилежну сторону та відкрито її обговорювати. Цінність дебатів полягає в тому, що вмінню реагувати на почуте можна навчитися, а в результаті розгляду проблеми з різних кутів зору можна побачити абсолютно нові підходи до її розв'язання.

Формати дебатів різняться кількістю учасників команд, розподілом їхніх ролей, порядком виступів, часом для промов та наявністю/відсутністю окремого раунду перехресних запитань.

Усі формати дебатів мають такі спільні ознаки:

- ✓ учасниками є дві команди – ствердження та заперечення;
- ✓ команди обговорюють актуальну суспільно важливу тему, сформульовану як твердження;
- ✓ кожна сторона має можливість обґрунтувати свою позицію, відповісти на аргументи опонентів, використати раунд перехресних запитань як для під-

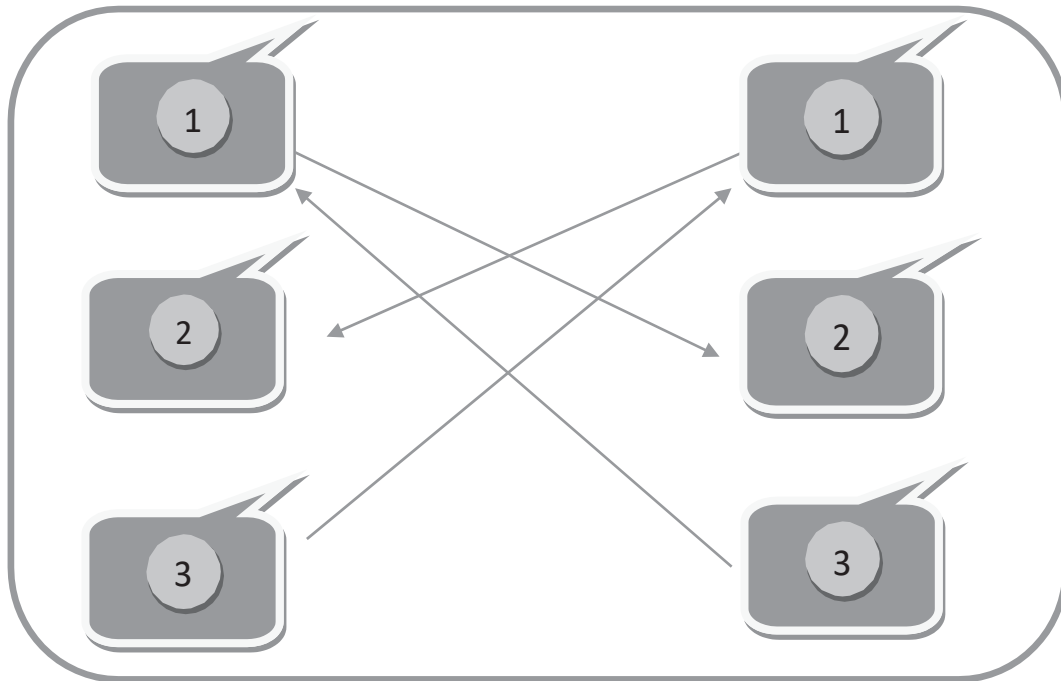
кріплення власної позиції, так і для виявлення слабких сторін аргументації опонентів;

- ✓ встановлені певна послідовність виступів учасників та чіткі часові межі;
- ✓ забезпечується зворотний зв'язок між учасниками дебатів і суддями та/або тими, хто спостерігає за дебатуванням.

Формат ціннісних дебатів Карла Поппера

Проведення ціннісних дебатів відображає розуміння учнями суспільних цінностей, які можуть бути різними залежно від сімейних, релігійних та культурних уявлень, традицій тощо. Тому коли вчитель на уроці історії, правознавства, громадянської освіти порушує проблему, щоб обговорити її важливість і значимість для розуміння суті демократії та прав людини, то краще обирати формат ціннісних дебатів Карла Поппера.

Схема раунду перехресних запитань може виглядати так (стрілками показано, який спікер кому ставить запитання):

Після перших чотирьох промов відбуваються раунди перехресних запитань, які тривають по 3 хвилини. Промовці в команді мають чітко визначені ролі, й вони різні.

У другому раунді позиції команд змінюються: якщо команда заперечувала, то вона буде стверджувати, але з іншим опонентом.

Визначені судьями команди продовжують змагання у півфіналі, переможці – у фіналі.

Формат Карла Поппера є класичною формою ведення дебатів та інтерпретацією дебатів Лінкольна – Дугласа. Кожна команда складається з трьох спікерів, одна – забезпечує лінію ствердження, інша – заперечення. Раунд триває чітко визначений час – 44 хвилини. Крім того, кожна команда має 8 додаткових хвилин, які може використати будь-коли, але не перебиваючи промови та раунди запитань.

Команда ствердження

Обов'язки спікерів формату Карла Поппера

1-й СПІКЕР

- Погоджується з темою та визначає ключові слова теми.
- Встановлює критерій.
- Встановлює певну лінію аргументації:
 - перший аргумент.
 - другий аргумент.
 - третій аргумент.
- Робить висновок, формулює чіткий погляд стверджуючої команди щодо теми.

2-й СПІКЕР

- Ще раз стверджує власну позицію.
- Ще раз стверджує дефініції / спростовує дефініції заперечуючої команди (якщо вони були).
- Ще раз підкреслює цінність мети.
- Спростовує аргументи заперечуючої команди.
- Стверджує лінію аргументації своєї команди за первинною структурою:
 - представляє нові докази;
 - перечитує вирішальні аспекти попередніх доказів;
 - використовує приклади, статистику, аналогії;
 - розширює існуючі аргументи.

3-й СПІКЕР

- Концентрує увагу суддів на вирішальних моментах дебатів.
- Ще раз пояснює, чому стверджуюча команда продовжує підтримувати власні дефініції.
- Пояснює переваги мети власної команди. Стежить за структурною лінією стверджуючої команди:
 - вказує суддям на вартість вирішальних аргументів;
 - пояснює вплив кожного з аргументів;
 - пояснює, чому стверджуюча команда продовжує підтримувати власні аргументи.
- Не випускає аргументи опонентів, вказує на їх цінність та спростовує їх.
- Робить висновок з усього, що його команда стверджувала.

Команда заперечення

Обов'язки спікерів формату Карла Поппера

1-й СПІКЕР

- Не погоджується з темою.
- Погоджується або пропонує свої дефініції.
- Приймає мету (критерій) або подає власну.
- Спростовує кожен аргумент стверджуючої команди, дотримуючись структури наведеної аргументації.
- Представляє лінію аргументації заперечуючої команди:
 - перший контраргумент.
 - другий контраргумент.
 - третій контраргумент.

2-й СПІКЕР

- Підкреслює головні відмінності.
- Якщо ввели нові дефініції, продовжує пояснення.
- Аргументує альтернативну мету (критерій).
- Використовуючи лінію аргументації стверджуючої команди, спростовує її послідовно, пункт за пунктом:
 - дає нові докази;
 - пояснює слабкі місця в лінії аргументації опонентів.
- Використовує приклади, описи, аналогії.
- Ще раз стверджує власну лінію аргументації, а також розширює її.

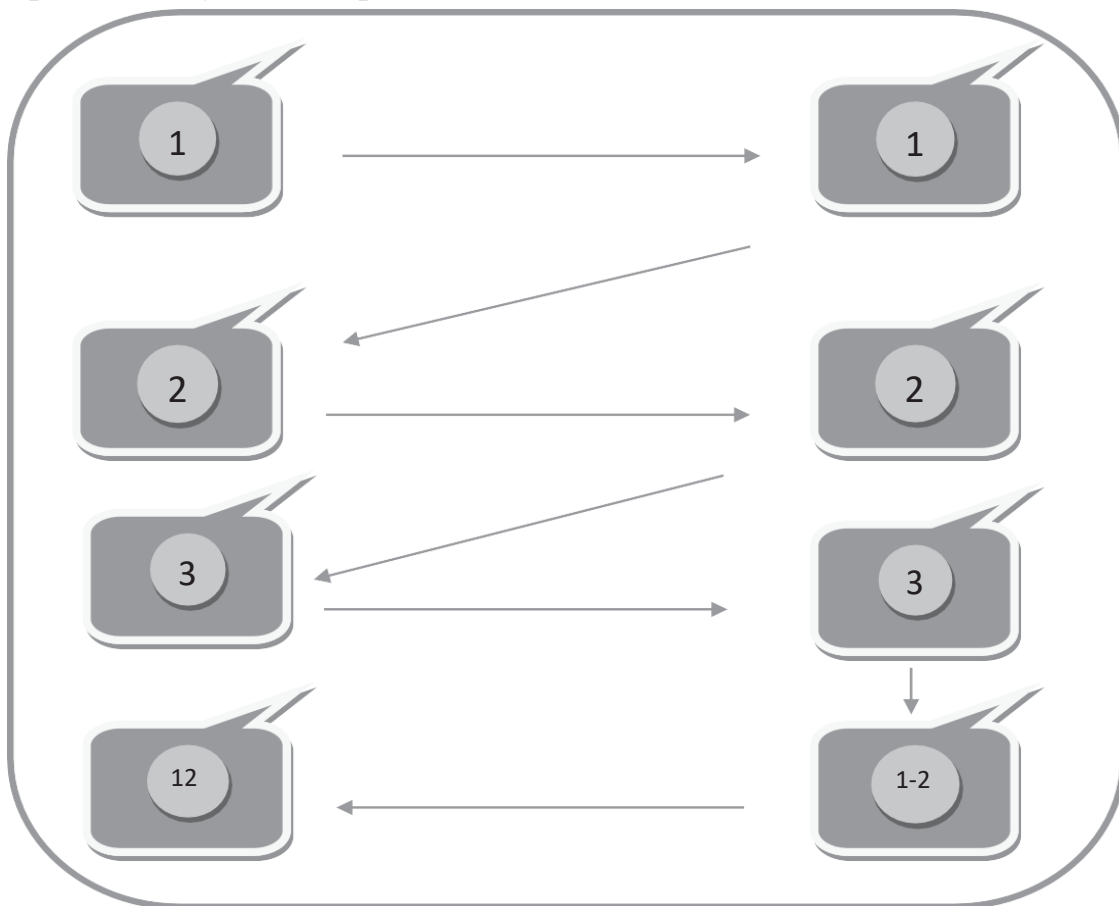
3-й СПІКЕР

- Концентрує увагу суддів на вирішальних моментах дебатів.
- Указує на позицію власної команди щодо дефініцій. Дає оцінку будь-якій дискусії щодо мети (критерію), стежачи за структурою лінії аргументації стверджуючої команди:
 - вказує суддям на переконливість вирішальних контраргументів;
 - пояснює їх вплив;
 - заперечує головні аргументи.
- Упевнюється, що всі аргументи ствердження спростовані.
- Робить підсумкові висновки.

Особливості Всесвітнього формату шкільних дебатів

- ✓ Відсутній окремий раунд перехресних запитань.
- ✓ Питання (тут – інформаційні запити) ставлять під час промов, причому інформаційний запит відрізняється саме тим, що він звучить, як правило, не у формі запитання, а почасти у вигляді заперечення чи додаткової інформації. Проте дати відповідь на таку ремарку спікер, який виступає, зобов'язаний.
- ✓ Кейс (аргументи) розподіляється між першим та другим спікерами.
- ✓ Четверту промову в команді (порівняльний аналіз позицій сторін, підсумкове слово) виголошує перший або другий спікер.
- ✓ Останні промови «міняються місцями»: спочатку виступає спікер сторони заперечення, а завершує дебати спікер команди ствердження.

Порядок виступів спікерів є таким:

Інформаційні запити

Інформаційні запити можуть бути:

- ✓ такими, що уточнюють (коли щось не зрозуміло у кейсі опонентів);
- ✓ такими, що атакують (атака на аргументи опонентів);
- ✓ такими, що роз'яснюють позицію (наприклад, роз'яснення поточної ситуації з обговорюваного питання);
- ✓ логічними, що виявляють зв'язок підтримки (фактів, статистики, інших доказів) з аргументами.

Спікер має прийняти 2–3 інформаційні запити за промову – не більше і не менше. Правило кожного спікера: два задати, два прийняти.

Запити не задають під час першої і останньої так званої «захищеної» хвилини виступу перших, других і третіх спікерів, а також під час усієї четвертої промови. Не допускаються часто повторювані запити (з інтервалом менше 15–20 секунд), що явно мають на меті збити опонента з думки і тим самим перервати хід його виступу.

Спікер, який виступає, є «господарем часу» – він може прийняти, відхилити запит чи змусити того, хто запитує, зачекати кілька хвилин.

Обов'язки спікерів у Всесвітньому форматі шкільних дебатів

Перший спікер
сторони
ствердження

Перший спікер
сторони
заперечення

- Ствердження: 100% промови – новий матеріал.
- Заперечення: 80% промови – новий матеріал, 20% промови – спростування кейса опонентів.
- Спікери:
 - інтерпретують тему дебатів і відповідають на неї;
 - «розділяють аргументи» – які аргументи вводить перший, а які – другий спікер;
 - вводять основну (більшу) частину кейса своєї команди;
 - відповідають на інформаційні запити опонентів по ходу виступу;
 - *для сторони заперечення*: висунення контраргументів (більшої кількості).

Другий спікер
сторони
ствердження

Другий спікер
сторони
заперечення

- 25–50% – нові аргументи (одна третя частина кейса) – співвідношення ситуативне, залежить від дебатуючої сторони;
- 50–75% – спростування попередньої промови опонента.
- Спікери:
 - повинні почати з невеликого резюме: в чому полягає предмет спору і що я буду робити протягом виступу?
 - спростовують аргументи опонентів, не забуваючи про командну лінію. Спікер сторони ствердження може витратити на це до 40% свого часу, а спікер сторони заперечення – до 50%;
 - вводять нові аргументи. Спікер сторони ствердження може витратити на це до 60% свого часу, а спікер сторони заперечення – до 50%;
 - дають відповіді на інформаційні запити опонентів у ході виступу.

**Третій спікер
сторони
ствердження**

**Третій спікер
сторони
заперечення**

- Треті спікери не мають права вводити новий матеріал (нові аргументи – 0%), але при цьому можуть використовувати нові приклади і докази для вже наведених аргументів кейса.
- Спікери:
 - відповідають на аргументи опонентів (60–75% часу);
 - відновлюють вихідний кейс своєї команди, не забуваючи про командну лінію (25–40% часу);
 - дають відповіді на інформаційні запити опонентів у ході виступу.

**Перший
або другий
спікер сторони
ствердження**

**Перший
або другий
спікер сторони
заперечення**

- Ці спікери не мають права вводити новий матеріал (0%). Забороняється введення нових аргументів, прикладів, фактів тощо.
- Дебатери повинні здійснити аналіз раунду, який відбувся, виділити основні ділянки точок зіткнення, демонструючи кращі сторони дебатування своєї команди.

СУДДІВСЬКИЙ ПРАКТИКУМ

Групова вправа «Суддівська конституція» (15 хв)

Тренер пропонує групі висловитися щодо ролі та функцій правил, а потім методом «мозкового штурму» скласти їх перелік. Тренер записує правила різними кольорами на великому аркуші паперу.

Після того, як ідеї зібрані й узагальнені, тренер пояснює процедуру прийняття «Суддівської конституції»: якщо хоч один учасник/учасниця групи буде проти, правило не ухвалюється.

Після називання кожного правила тренер пропонує, щоб особа, яка його внесла, стисло пояснила суть правила, а потім дізнається, чи є в групі ті, хто проти цього правила. У разі підняття рук правило не застосовується.

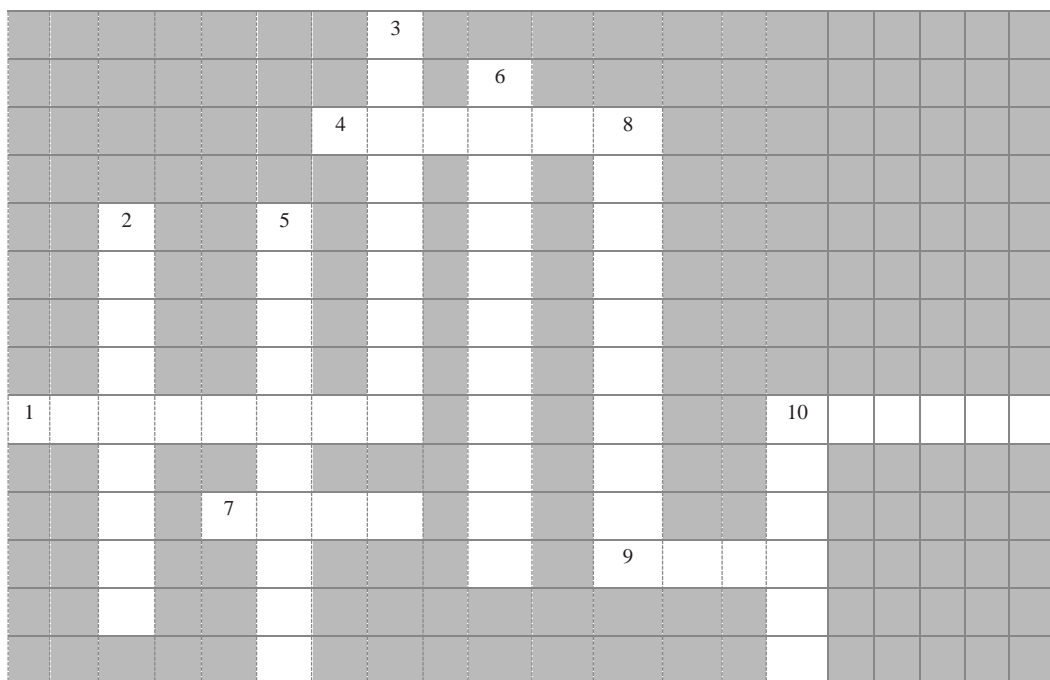
Після ухвалення правил тренер вивішує плакат на видноті й нагадує учасникам/учасницям, що ними можна послуговуватися під час роботи чи апелювати до них у разі порушення.

Індивідуальна вправа «Кросворд» (20 хв)

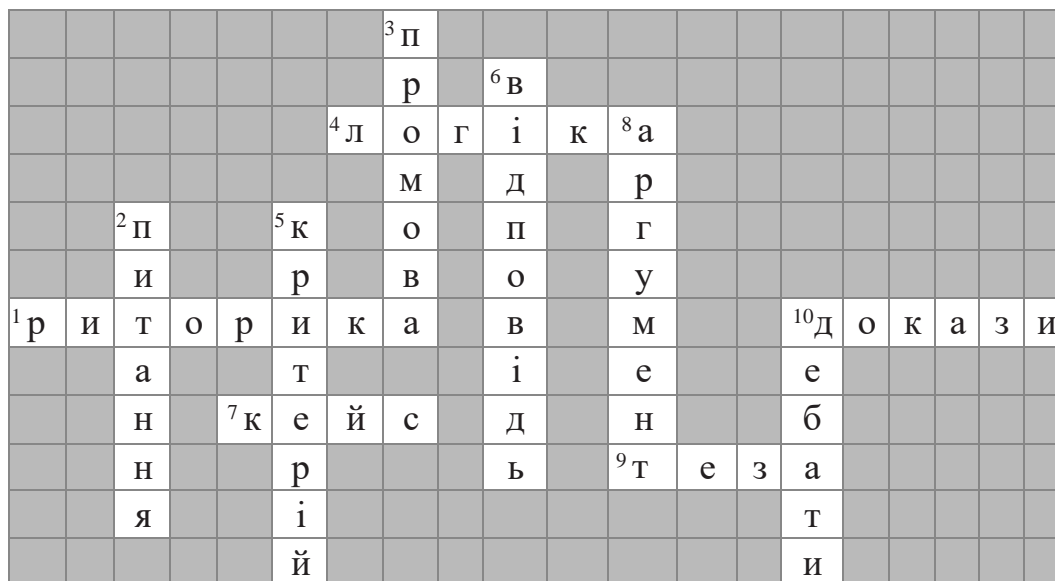
Мета: формування поняттєвого апарату стосовно дебатів.

По горизонталі	По вертикалі
1. Наука про способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей	2. Форма думки, виражена в мові пропозицією, яку виголошують або пишуть, коли хочуть отримати інформацію, що цікавить
4. Наука про закони і різновиди мислення, способи пізнання та умови істинності знань і суджень	3. Агітаційний виступ на масових зборах, що присвячується одній великій темі, яка хвилює слухачів (до неї в цей час прикута загальна увага)
7. Короткий і точний виклад ситуації з конкретними цифрами і даними	5. Мірило, вимоги, випробування для визначення або оцінки людини, предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації
9. Положення, що коротко й чітко формулює основну ідею чого-небудь, або провідне завдання, що стоїть перед кимось	6. Усне/письмове повідомлення, пояснення з приводу чийогось запитання, звертання тощо; розповідь на задану тему

По горизонталі	По вертикалі
10. Чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми	8. Набір фраз, тверджень або припущень, в яких містяться передумови і висновок
	10. Інформація, що слугує підтвердженням певних обставин

Правильні відповіді:

Групова вправа «Предмет суперечки» (10 хв)

Тренер виписує на дошці фрази типу:

1. Травичка зеленіє, сонечко блищить.
2. Восени часто йде дощ.
3. НЛО існує.
4. Інтернет скоро остаточно замінить газети і книги.
5. Вода з моря має солоний смак.
6. Справжня дружба завжди передбачає підпорядкування одне одному.
7. Навчання корінь завжди гіркий.

Учасникам/учасницям слід визначити, які з цих фраз є підставою для дискусії (суперечки), а які – ні, та обґрунтувати свою думку.

Індивідуальна вправа

«Відгадай імена (назви) дебатних форматів» (15 хв)

1. Перший із них має однакове ім'я з одним з найвпливовіших критиків тоталітаризму, а також має такі властивості, як час на підготовку та раунд перехресних запитань (*формат Карла Поппера*).

2. Що ж, якщо ви відгадали назву першого, то спробуйте назвати інший. Відомо, що він був створений у 1998 році в Австралії (*Всесвітній формат шкільних дебатів*).

3. У цього формату є дві голови та дві ноги. Будьте уважними, бо він полюбляє інтерпретувати різні теми (*Американський формат парламентських дебатів*).

4. У вас чудові успіхи! А як зветься формат, де учасниками є лише 2 дебати, один з яких виступає «за», а інший «проти» заданої теми, а його ім'я походить від прізвищ двох американських політиків (*дебати Лінкольна – Дугласа*).

5. Батьківщиною цього формату є Великобританія, а люблять у нього грати студенти різних країн (*Британський формат парламентських дебатів*).

6. Цей формат має таку ж назву, як і один із найбільш «крутих» університетів, 80% студентів якого грають у дебати (*Оксфордський формат*).

7. Останній формат підкидає монетку перед грою, має великий перехресний вогонь та складається з двох команд під назвою *pro* та *contra* (дебати Теда Тернера).

Групова вправа «Ялтинська конференція» (15 хв)

Мета: формування аргументів на основі наявного доказового матеріалу.

Тренер об'єднує учасників/учасниць у малі групи та надає їм висловлювання (фрази) відомих політиків – учасників Ялтинської конференції 1945 року (розв'язувала проблеми, пов'язані із закінченням Другої світової війни, та облаштуванням повоєнного світу).

У групах учасники/учасниці визначають тему, до якої цю фразу можна застосувати, і формулюють аргумент, використовуючи як доказ думку політика.

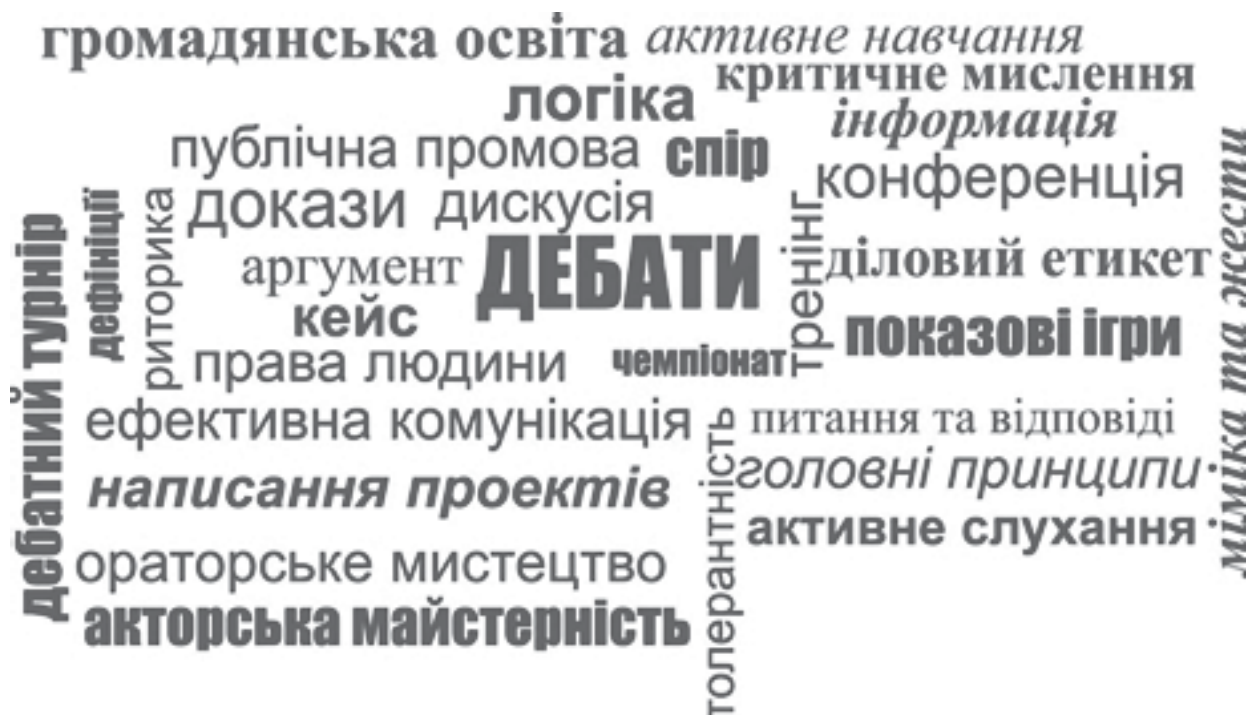
Цитати лідерів Ялтинської конференції 1945 року

- ✓ Найкращий аргумент проти демократії – п'ятихвилинна бесіда з середнім виборцем (Черчилль).
- ✓ Демократія – найгірша форма правління, якщо не вважати всіх інших (Черчилль).
- ✓ Одним страхом не можна утримати владу. Брехня виявилася не менш необхідною (Сталін).
- ✓ Не важливо, як проголосували, важливо – як підрахували (Сталін).
- ✓ Усі американці пишаються нашою традицією гостинності до людей всіх рас і віросповідань (Рузвельт).
- ✓ Дайте мені 10 млн \$ – і я провалю прийняття будь-якої поправки до Конституції (Рузвельт).

Індивідуальна вправа «Терміни» (10–15 хв)

Мета: формування поняттєвого апарату дебатерів.

Завдання: з плаката виберіть поняття, зміст яких описаний нижче.

<https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=04e3b17785d7>

1. Вони як броня захищають нас; вони як правила говорять нам, як себе поводити; вони як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони абстрактні, як емоції, і як емоції вони належать всім й існують, що б навколо не відбувалося. Вони подібні до природи, тому що їх можна зневажити; та до духу, тому що їх неможливо зруйнувати. Подібно до часу, вони однаково ставляться до всіх нас: багатих і бідних, старих і молодих, білих і чорних, високих і низьких. Вони пропонують нам повагу і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо розходитися в думках стосовно їх визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують.

2. Це поняття означає здатність людини (природна або вихована) самостійно оцінювати явища оточуючої дійсності, наукові знання, думки і твердження інших людей, уміння бачити їх позитивні та негативні сторони, а також праг-

нення до кращого, більш оптимального розв'язання проблем, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій.

3. Це слово означає твердження, за допомогою якого людина обґрунтовує певне положення з метою переконання інших в його істинності.

Правильні відповіді:

1 – права людини; 2 – критичне мислення; 3 – аргумент.

Групова вправа «Дефініції» (10–15 хв)

Тема дебатів: «Економічний розвиток важливіший за захист навколишнього середовища».

Тренер об'єднує учасників/учасниць у 2 групи. Кожна група отримує одне з двох ключових словосполучень: «економічний розвиток» і «захист навколишнього середовища».

I етап. Групи визначають усі поняття, що підходять під цю дефініцію. Наприклад, «економічний розвиток»: економіка, промисловість, ВВП тощо.

II етап. Групи обирають дефініції, що є, на їхню думку, оптимальними для підготовки кейса. Це краще робити методом групового обговорення, аналізуючи пропозиції з точки зору «комфортності» гри пропозицією та опозицією, враховуючи чіткість та зрозумілість дефініцій, наскільки кожна з обраних дефініцій підходить одна до одної.

Індивідуальна вправа «Критерій» (15–20 хв)

Завдання 1. Прочитайте короткий опис і дайте відповідь, про що йдеться.

Етимологію цього слова, яке стане нашим помічником, слід шукати в латинській та грецькій мовах. Воно означає *здатність розрізнення, судження*. Без нього аж ніяк не обійтися – це складник підготовки до захисту або спростування теми. В дебатах це може слугувати стандартом і допоможе з'ясувати правильність/неправильність нашого твердження. А може бути метою, і тоді з його допомогою ми зможемо визначити ті цінності, які вказує стверджуюча сторона (*критерій*).

Критерій – це основа дискусії. Використовують два види критеріїв: критерій-стандарт та критерій-мета.

Завдання 2. 1. Приведіть у відповідність теми і критерії (тема-критерій) з поданих нижче переліків. 2. Поміркуйте: чи є критерій, що підходить до всіх тем? Якщо так, то назвіть його.

Теми		Критерії	
1	Розширення НАТО виправдане	1	Абсолютна цінність людського життя
2	Цензура в ЗМІ виправдана	2	Дотримання права невтручання в особисте життя
3	Примусове лікування від наркотичної залежності виправдане	3	Здоров'я людини
4	Смертна кара не виправдана	4	Дотримання свободи слова
5	Зовнішнє втручання в політику держави не виправдане	5	Державний суверенітет
6	Особисте життя політиків повинне бути публічним	6	Стабільність у Європі
7	Релігійні секти небезпечні для суспільства	7	Благо суспільства

Правильні відповіді: 1 – 6; 2 – 4; 3 – 3; 4 – 1; 5 – 5; 6 – 2; 7 – 7.

Групова вправа «Міняємось!» (15 хв)

Тренер запрошує учасників/учасниць сісти в коло. Один із учасників має оголосити резолюцію, наприклад: «Ця палата вважає, що суддя завжди правий», потім вказує на одну особу в колі, промовляючи «міняємось», після чого той, на кого вказали, має почати промову на користь запропонованої резолюції. Зміна спікера проходить так само кожні 30 секунд, причому завдання нового спікера полягає в тому, щоб продовжити думку попереднього.

Через певний час тренер говорить «міняємось», і учасники/учасниці вправи мають тепер виголошувати аргументи проти ухвалення резолюції, причому спікери так само змінюють один одного кожні 30 секунд.

Для того, щоб слідувати лінії аргументації, запропонованій попереднім спікером, та продовжувати її, не допускаючи затримок та пауз, необхідно уважно слухати інших. Вміння переконувати – ще одна важлива якість, потрібна для

того, щоб довести висловлювання, маючи в розпорядженні всього півхвилини, а для того, щоб легко переключитися з імпровізованого відстоювання резолюції до опонування, потрібно розвивати навички синтезу інформації.

Індивідуальна/групова вправа «Запитання про запитання» (10–15 хв)

Прочитайте твір «Притча після притчі» (автор О. Шаньгін) та дайте відповіді на запитання:

- З якою метою учні запитували мудреця?
- Чи отримали вони відповіді на свої питання?
- Навіщо люди ставлять запитання?
- У чому значення запитань?
- Якими є, на вашу думку, цілі перехресних питань під час дебатів?

На ранок, стурбовані почутою увечері розповіддю про дебати, подорожні були мовчазними. Не довго. Кожен вирішив поговорити про те, що зрозумів під час сну на задану тему. Цінність від почутого полягала у запитаннях, на які вони хотіли почути відповіді:

- *Чи правда, що філософія аргументації базується на цінностях?*
- *Чи мають тези та аргументи бути актуалізованими?*
- *Чи правда, що в передбачуваному результаті аргументу потрібно чітко закласти максимальну егоїстичну вигоду слухачів?*
- *Чи правильно, що сила аргументу у зрозумілості й глибині?*
- *Чи правильно відмовлятися від слабких аргументів?*
- *Чи правда, що філософія аргументу попадає в точку реакції?*

Почувши запитання, мудрець із задоволенням мовив:

«Я побачив з міміки ваших облич і почув через інтонування запитань, що зерна інтересу знайшли гарне підґрунтя для вкорінення. Відповіді ви зможете отримати лише через досвід спілкування у дебатах. Майте на увазі, що ви передбачатимете вигідну логіку, однак рішення про сприйняття чи ні за особою, яка його ухвалює. Досвід відточує майстерність. Навчаючись переконувати, пам'ятайте, що душа ніколи не міркує без образів, так і аргументи, які не створюють «картинку бачення образу», – не аргументи! Щоб укорінитися та розцвісти, будь-які переконання потребують часу та уваги».

Тренеру слід заздалегідь підготувати плакат.

Цілі перехресних питань під час дебатів

- *Вносити ясність в аргументи опонентів.*
- *Змусити опонента зв'язати себе будь-яким положенням (становищем), яке Ви зможете вигідно використовувати.*
- *Виявити вади в кейсі опонентів.*

Групова вправа

«Шкільна форма та демократія» (15–20 хв)

1. Тренер об'єднує учасників/учасниць у малі групи та пропонує їм такі завдання:

Група № 1

Інструкція до роботи з текстом

1. Прослухавши заголовок тексту, запишіть 2–3 ідеї, відповіді на які ви знайдете в тексті.

Група № 2

Інструкція до роботи з текстом

1. Уважно прочитайте текст.
2. Проставте на полі тексту певні позначки – маркери:
 - «+» позначте, що вам відомо;
 - «-» позначте, що для вас є новим;
 - «!» позначте те, що є для вас цікавим і неочікуваним.
3. Обговоріть результати роботи в групах.

Група № 3

Інструкція до роботи з текстом

1. Уважно прочитайте текст.
2. Випишіть 2–3 цитати та запишіть, чому саме ці цитати ви вибрали.
3. Обговоріть результати роботи в групах.

Група № 4

Інструкція до роботи з текстом

1. Уважно прочитайте текст.
2. Випишіть 1–2 слова з кожного абзацу тексту, що допоможе вам його переказати.
3. Перекажіть текст, використовуючи записані слова.

2. Після обговорення тренер пропонує групам заповнити *робочий листок дебатів* (виготовити плакат), на якому відображено такий зміст:

Тема: _____

Сторона: _____

Твердження: (причина, чому Ви погоджуєтеся або не погоджуєтеся з темою).

Пояснення: (будьте конкретні, детально поясніть причину).

Підтримка: (уналежнює доказ або обґрунтування Вашої причини, що, як правило, записується на картках).

Висновок: (підтвердить Ваше первинне твердження або причину).

Шкільна форма та демократія

В Україні шкільну форму скасували в 1992 році – саме тоді раптово, на хвилі прориву демократії все вимагало змін. Дівчатам кортіло змінити обридлі темні сукні з білими «міщанськими» комірцями і манжетами на щось більш яскраве; хлопці соромилися ходити в костюмах темно-синього кольору і порівнювали шкільну форму з робою. Демократія перемогла, додавши проблем батькам: не кожна сім'я у скрутні 90-ті мала фінанси для покупки модного підліткового

одягу. Діти, які відвідують школу у вільному одязі, розділилися на «крутих» і «жебраків» – вперше одяг вплинув на психологічний настрій школярів, позитивним його назвати було складно...

➤ **Слабкі сторони вільного одягу і переваги шкільної форми**

Через кілька років експеримент щодо відміни шкільної форми призупинили, утім повернути колишні міцні позиції класичного учнівському костюму не вийшло. Більшості навчальних закладів вдалося лише відновити традицію одягатися а-ля «білий верх, чорний низ» в урочистих випадках. Виконавчі органи окремих регіонів почали вводити єдиний шкільний одяг на місцях: адміністрація школи, психологи пояснювали і дітям, і батькам, що це вкрай необхідно, наголошуючи на мінусах «вільного одягу».

Різний одяг «б'є» по дисципліні. У деяких школах дітей, які вдягаються не так стильно і модно, буквально цькують більш «просунуті» однолітки. Звідси небажання перших ходити до школи, образа на батьків, які не можуть придбати дитині більш дорогі й вишукані речі. Як наслідок – конфлікти, нервові зриви і зниження успішності, причому як «немодних», так і «модних» учнів: перші страждають від ураженого самолюбства, а другі зайняті самоствердженням за рахунок яскравого одягу.

Різний одяг плутає свідомість дітей і підлітків. У них відсутнє розуміння того, де вони перебувають – на відпочинку чи в навчальному закладі. Як наслідок – створюється дисонанс при формуванні стилю. Відомий випадок, коли на останній дзвоник випускник прийшов у спортивному костюмі. Ну а що такого? Зручно і не сковує рухи.

Яскравий і барвистий одяг, святковий і доступний за ціною, може бути виготовлений з неякісного матеріалу, а це небезпечно для здоров'я. Барвники можуть викликати алергію, а синтетика миттєво спалахнути. Адже це в СРСР шкільна форма випускалася відповідно до Держстандарту, якого не існує в наш час, а зараз батьки купують одяг на ринку або в бутиках, рідко вимагаючи сертифікат якості.

➤ **Переваги шкільної форми**

На сторінці Facebook психолог і педагог Марина Аромштам розмірковує так: «Свою форму має і Оксфорд, і Кембридж. Футбольні команди мають форму.

І Венеціанський карнавал теж, але зовсім іншу. Навіть організатори вручення Нобелівської премії зобов'язують номінантів з'являтися на церемонію у фраках. Форма сама по собі лише знак чогось. Важливо, навіщо її вдягають. У нашому випадку шкільна форма – симптом повернення до дисциплінарної моделі навчання. Люди так і аргументують своє «за»: «шкільна форма дисциплінує».

Крім того, шкільний дрес-код сприяє єднанню дітей, усуваючи соціальну нерівність сімей із різними статками. Єдина форма знімає з батьків питання: у що ж нарядити дитину зранку? Акуратне й універсальне шкільне вбрання завжди напоготові.

Дитина розуміє, що вдягнувши форму, вона йде не відпочивати, а навчатися. Таким чином, єдиний шкільний одяг створює певний психологічний настрій.

Індивідуальна вправа **«Право на життя. Смертна кара» (20 хв)**

Завдання:

1. Приєднайтеся до запропонованої нижче дискусії і виступіть у ролі третього спікера, підведіть підсумки дебатів:

- а) зі сторони позиції ствердження;
- б) зі сторони позиції заперечення.

2. Поміркуйте:

- Яка сторона, на Вашу думку, є переконливішою? Чому?
- Із чим Ви згодні, а з чим – ні? Поясніть.

Дискусія про смертну кару: аналіз і рішення

Одним із фундаментальних прав людини є право на життя. Однак у багатьох сучасних державах зберігається смертна кара. Ставлення до неї неоднозначне, крайні позиції, що існують, можна представити у вигляді дискусії двох людей:

Перший спікер позиції «Проти смертної кари». Смертна кара суперечить основному праву людини – праву на життя. Ніхто, навіть держава, не має права посягати на людське життя. Тому смертна кара в правовій державі має бути скасована.

Перший спікер позиції «За смертну кару». Я згоден із тим, що право на життя носить фундаментальний характер. Я також згоден з тим, що права людини мають гарантуватися державою. Утім смертна кара застосовується до тих осіб, які самі порушили права інших людей. Вчиняючи тяжкий злочин, людина тим самим ставить себе поза законом, вона опиняється за межею суспільства, моралі, моральності. Отже, до такої людини не застосовуються права людини. Злочин проти життя інших людей має каратися найжорстокішим способом, аж до смертної кари.

Другий спікер позиції «Проти смертної кари». Перш за все я хочу зауважити щодо Вашої останньої тези про убезпечення від подібних злочинів. У країнах, де, як і раніше, існує та застосовується смертна кара, тяжких злочинів проти життя, честі та гідності людини скоюють не менше, ніж там, де смертна кара скасована. Тепер щодо справедливості. Зауважу, що відплата – це ще не справедливість. Запроваджуючи смертну кару, держава сама переступає через права людини. Якщо сьогодні держава не гарантує право на життя, хай навіть найбільш страшному злочинцеві, то завтра вона не гарантуватиме це право добросовісному, законослухняному громадянину.

До того ж, скажемо відверто, слідство і правосуддя почасти припускаються помилок. Відомі випадки, коли помилково засуджували до страти осіб, які згодом виявлялися невинуватими у вчиненні тяжких злочинів. Звідси висновок – держава заради прав людини має відмовитися від смертної кари, замінивши її, скажімо, на довічне ув'язнення.

Другий спікер позиції «За смертну кару». Цікаво виходить. Страту Ви пропонуєте скасувати заради дотримання прав людини. А довічне ув'язнення хіба не порушує право людини на свободу? Зрештою, чи не здається Вам, що Ви пропонуєте замінити одне порушення прав людини з боку держави (смертну кару) іншим (довічним ув'язненням)? А якщо, згідно з Вашою логікою, держава не повинна порушувати права людини, то потрібно взагалі скасувати всю пенітенціарну систему. До чого ж ми тоді в результаті прийдемо?

Індивідуальна вправа «Суддівське рішення» (45 хв)

Завдання:

1. Прочитайте промови учасників відкритого дебатного турніру «Dnipro Open 2018» на тему: «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції» (повні тексти промов, назви команд та імена спікерів можна знайти на сайті <https://www.newvision.org.ua/>).

2. Заповніть суддівський протокол, зазначте основні точки зіткнення, вирішіть, яка команда краще дебатувала, та обґрунтуйте своє рішення.

Промова І лінії ствердження

Добрий день, шановна громадо. Я – перший спікер команди ствердження. Сьогодні нам випала нагода обговорити досить складну та неоднозначну тему, яка звучить так: «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції».

Гібридна війна – війна ХХІ століття, виснаживши не одну країну, зачепила і нашу Батьківщину, і не просто зачепила – гібридна війна Росії проти України триває вже понад століття. Спочатку були Голодомор і депортації до Сибіру, Казахстану і Далекого Сходу, потім спотворення історії України, знищення її мови та культури. Це є методи гібридної війни, до яких Кремль вдавався здавна та які використовує дотепер, правда трохи модернізованіші, але не менш небезпечні.

Нині Україна переживає момент істини, коли їй доведеться відповісти собі та всьому світу, чи спроможна вона вижити в критичних умовах. Разом із тим протистояння найбільшої держави світу Росії з найбільшою країною Європи Україною є загрозою європейській безпеці. Тому постає питання: як побороти гібридну війну і зупинити всі маніпуляції Росії, спрямовані на українське населення? Наша палата вважає, що з цим завданням зможуть впоратись якраз добре організовані публічні дебати, тому ми абсолютно згодні з темою «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції». Отже, наші дефініції:

Маніпуляції – психологічний вплив, що прагне змінити погляди чи поведінку людей за допомогою прихованої брехні.

Публічні дебати – структурований публічний обмін точками зору між двома сторонами на актуальні теми.

Гібридна війна – це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Зміст гібридної війни полягає в прагненні однієї держави негативно діяти на свідомість жителів іншої. Іншими словами, це прагнення не знищити мільйони людей фізично, а залякати і деморалізувати їх.

Ви запитаете, чому саме дебати мають впоратися з цим завданням?

По-перше, вони дають змогу адекватно оцінити почуте та зрозуміти, що є правдою, а що безглузда брехня.

По-друге, вони допомагають дослідити більш глибоко ту чи іншу інформацію.

По-третє, дебати змушують нас ставити нові і нові запитання та шукати на них відповіді.

Ці переваги публічних дебатів допоможуть викрити дезінформацію, брехню, маніпуляції у ЗМІ, тому під час гібридної війни це необхідна інформаційна зброя.

В Україні є досвід боротьби з пропагандою в засобах інформації, зі спробами Росії маніпулювати свідомістю людей. В телевізійному просторі існують такі програми, як «Українські сенсації», «Антизомбі», які частково викривають брехню не тільки українських можновладців, а й закордонних. Публічні дебати, до речі, застосовуються у програмі «Право на владу» на «1 + 1», яка виконує ті ж функції, що і дві попередні. Але, на жаль, навіть цього не вистачає, адже на психологічний вплив Росія витрачає багато часу, сил та грошей. Відверта брехня, провокації, дискредитація органів державної влади України стали звичайним атрибутом державної політики Росії. Більше того, створено паралельний світ, віртуальну реальність, в якій живуть громадяни Донецької та Луганської областей, Криму. Згадаймо хоча б байки про жорстокість українців, про те, що ми розтинаємо дітей, вбиваємо снігурів, а синичок уславлюємо, українську владу називають не інакше, як «київська хунта», військових – «карателями», нас самих – «бандеровцями», а Крим у них взагалі – «исконно русская территория», і все це у новинах, у популярних шоу-програмах на Росія-1, Першому каналі, НТВ тощо. Вже відбуваються зомбування, маніпуляції укра-

інцями, метою яких є знищення віри в майбутнє нашої держави, дестабілізація України, але завдяки дебатам люди бачитимуть дві сторони медалі і будуть думати самотужки, на чийй стороні їм бути, без так званої «допомоги» так званого «братнього народу».

Тепер пропоную вашій увазі лінію аргументації нашої команди.

Наш перший аргумент – **спосіб зламу стереотипної поведінки**.

На сьогоднішній день, на жаль, люди звикли дивитися на все з однієї сторони, намагаючись не перенапружувати свій мозок, не витратити сил на зважування «за» і «проти» тієї чи іншої інформації. Вони сприймають тільки те, що показують нам у новинах по телевізору, що друкують у газетах, публікують в Інтернеті. А публічні дебати будуть демонструвати різні сторони, різні точки зору, аргументи «за» і «проти», і тоді глядачі зможуть робити вибір, що їм сприймати, на чиєму боці бути. Тим самим ми будемо розвивати наш світогляд, українці стануть більш розвиненими, мудрішими, будуть свідомим суспільством, а в свідомому суспільстві здійснити афери гібридної війни набагато важче або взагалі неможливо.

Наш другий аргумент – **для досягнення мети всі засоби придатні**.

Якщо публічні дебати дійсно можуть допомогти вирішити проблему з гібридною війною, то цим шансом треба обов'язково скористатися, тому що наша країна вже надто довго потерпає від нескінченних витівок Росії, спрямованих похитнути віру українців в існування майбутнього нашої держави, залякати нас. Як я вже казала в наших дефініціях, гібридна війна – це не звичайний збройний конфлікт з військовослужбовцями різних ворогуючих сторін; це нетрадиційна війна, метою якої є, найголовніше, створення суспільних протиріч серед населення через пропаганду й обман. Тому, можливо, дебати не допоможуть нам у боротьбі з сепаратизмом та тероризмом, але проти інформаційних війн, що є найголовнішими складовими гібридної війни, це чудова зброя.

У висновку хочу сказати, що публічні дебати можуть викрити пропаганду ЗМІ, яка за планами Кремля має заплутати українців, ввести в оману, деморалізувати. Якщо ми всі будемо оцінювати інформацію з різних сторін, обманювати нас і маніпулювати нами буде набагато складніше. Дякую за увагу.

Промова І лінії заперечення

Добрий день, шановні судді, опоненти та усі присутні. Я рада вітати вас у цьому залі та хочу перейти до спростування аргументації наших опонентів. По-перше, наша команда погоджується, що розв'язання проблеми гібридної війни та викриття маніпуляцій є важливим та ми, як свідомі українці, маємо докладати усіх зусиль для їх вирішення, що публічні дебати є ефективним механізмом для навчання демократії та викриття стереотипів, ПРОТЕ... Проте ми не погоджуємося з думкою, що саме інструмент публічних дебатів допоможе якнайкраще вирішити цю проблему. Адже однією з основних проблем дебатів є їх полярність. У дебатах лише дві сторони: погоджуємося чи не погоджуємося. Чорне і біле. Проте світ сірий, і однозначної позиції в умовах гібридної війни немає. Маніпуляції створюються як українськими, так і російськими ЗМІ. І така поляризація може негативно вплинути на свідомість людей, бо вони будуть бачити цікаві і часом правдиві думки в обох сторін. Та ступінь цієї правди визначити вони не зможуть.

Наступним аспектом є те, що в дебатах часто перемагає не більш правий, а більш переконливий, а переконувати можна не лише доказами. Часто спікери подають лише ті факти, які їм вигідні. Такі дебати можуть стати інструментом для створення маніпуляцій, а не їх викриття. Ораторська майстерність також відіграє неабияку роль у дебатах та сприяє створенню нових маніпуляцій, і це я детальніше розкрию у нашому першому аргументі.

Також у своїй промові перший спікер наголосила, що дебати будуть вести представники ЗМІ, влади, та потім зазначила, що ЗМІ є продажними, влада є продажною. Хіба будуть мати ефективність дебати, якщо їх представники будуть купуватися? Виходить, що перемогу отримає той, хто має більше грошей, а не той, хто говорить правду. І усі засоби пропаганди та методи ведення інформаційної війни можна застосовувати і в дебатах також. А що ж цьому завадить?

Також опоненти наголошували, що інші методи ведення переговорів будуть неефективними. Проте ми наголошуємо, що публічна дискусія, «круглий стіл» або судові дебати будуть не менш дієвими для викриття маніпуляцій в умовах гібридної війни.

А тепер перейду до захисту власної лінії аргументації. Критерієм (цінністю) нашої команди є реальне вирішення проблеми гібридної війни. І ми наголошу-

емо, що пусті розмови продажних (як зазначили опоненти) ЗМІ чи влади не допоможуть викрити маніпуляції.

Першим нашим аргументом є те, що у дебатах перемагає майстерність. Психологам відома величезна кількість способів переконання людей, і вони не залишаються секретом для видатних ораторів. Дуже часто важливим є не те, що ти кажеш, а те, як ти кажеш це. Прикладом цього є всесвітньо відомі дебати між Лінкольном та Дугласом. Переконливу перемогу та місце у Сенаті, за яке йшли дебати, отримав Дуглас. Але пізніше було опубліковано текст даних дебатів у газетах. Він набув широкої популярності й приніс славу Лінкольну. Саме завдяки популярності його промови у газетах він через два роки отримав посаду президента, а головним його конкурентом був той самий Дуглас.

Цей історичний факт доводить, що зміст не завжди переконує публіку. Саме контакт з публікою, ораторська майстерність допомагають стати більш переконливим, що є одним з недоліків публічних дебатів. А в умовах гібридної війни такі переконання публіки зможуть негативно вплинути на суспільну думку та створити нові маніпуляції, а не викрити старі.

Другим аргументом нашої команди є те, що публічні дебати не захищені від ЗМІ. Таким чином, вже не самі оратори будуть маніпулювати публікою, а ті, кому це вигідно. Відома величезна кількість способів, аби певну людину або ідею зробити більш привабливою. Так, пані Лігачова у своїй роботі «Маніпулятивні технології в інформативно-аналітичних програмах» виділяє багато способів впливу на людську підсвідомість. Серед найпопулярніших є демократія шуму (так зване загублення повідомлення серед інших); повтори, аби запам'яталося; навішування ярликів, які часто зовсім не підтверджуються правдою або суттєво її викривляють. Навіть елементарна зміна гучності мікрофона промовця для більшої переконливості, зміна яскравості картинки чи «правильне» нанесення гриму. Таким чином, світ фантазій часто змішується зі світом факту. І для багатьох те, що з'являється на екрані, стає реальністю. Отже, залежно від «необхідності» русло публічних дебатів може бути легко змінене ЗМІ. Це лише сприятиме створенню нових маніпуляцій, а не викриттю старих, що стане лише дровами у вогні гібридної війни.

І третій аргумент нашої команди звучить так: правда у кожного своя. Тут ми хочемо зазначити, щ існує величезна кількість історичних фактів, які кожна зі

сторін подає по-різному. Бо кожен бачить лише одну сторону конфлікту, проте істина завжди десь посередині. На цьому наголошує і палестинський поет Маурід Баркхаута: «Якщо ви хочете спотворити правду, то почніть свою розповідь з «по-друге». Почніть зі стріл індіанців, а не з нашестя британців, і у вас вийде зовсім інша історія. Почніть з руйнівного етапу африканських держав, а не з їх створення як колоній – і ви отримаєте зовсім іншу розповідь». І почати свої промови у дебатах також можна з цього «по-друге», проте чи буде це допомагати викрити маніпуляції? Чи створить нові?

Публічні дебати можуть стати зручним механізмом для створення маніпуляцій, а не для їх викриття, що є особливо небезпечним в умовах гібридної війни. Отже, в умовах гібридної війни публічні дебати не допомагають викривати маніпуляції, а лише можуть створити нові. Дякую.

Промова II лінії ствердження

Добрий день, шановна громадо. Я – третій спікер команди ствердження. Одразу перейду до спростування лінії аргументації команди опонентів. (Аналізує та ставить під сумнів позицію опонентів.)

а)...

б)...

в)...

Повертаємося до нашої лінії аргументації.

Наш перший аргумент – **спосіб зламу стереотипної поведінки**.

Однією з країн, яка активно використовує інструменти гібридної війни, є Росія. Узагальнивши досвід гібридних конфліктів кінця XX – початку XXI століття, які вели США, країни ЄС та Азії, профільні російські фахівці розробили нову концепцію такого роду війн та застосували її на практиці. Базові складові частини російської стратегії і тактики сучасної гібридної війни були сформовані в 2013 році начальником генерального штабу ВС РФ В. Герасимовим. Ця схема є на теренах Інтернету. Складовими етапами в концепції зазначено інноваційну агресію (кібервійну, економічний тиск, інформаційно-психологічні атаки), що і є джерелом маніпуляції, дозу якої ми щоденно отримуємо з новин та телевізійних шоу і яка «замилює» людям очі. Ми не бачимо, що конфлікт далеко не в інформаційній війні, це лише метод; головний конфлікт, якщо можна

його так назвати, – це понад 10 тисяч жертв на окупованій території, як було зазначено у 18-й доповіді ООН. Та давайте хоч якось почнемо діяти!

«Сила слова безмежна. Вдалого слова часто достатньо було, щоб зупинити військо, перетворити поразку в перемогу і врятувати країну», – писав Е. Жерар. Ми не пропонуємо висвітлювати всі чорні сторони і справи сторін конфлікту – достатньо розбудити в людях людей, які зараз дозволяють вмирати українцям і росіянам. Завжди простіше на хвилину підняти голову, яро доводячи, що публічні дебати є неможливими, запевняючи, що ніхто не знає правди і люди вже намагалися, але нічого з цього не вийшло. Проте у нас є єдина альтернатива – це дія. Коли усі навколо жаліються на пропаганду, зомбування, маніпуляції – давайте спробуємо розбудити людей, братні народи кінець кінцем. Не всі ідіоти, не усі навколо «глупо»-німі. Навіть якщо завдяки публічним дебатам хоч 5% людей зрозуміють що-небудь, то даємо 100%-ву гарантію – через короткий проміжок часу оговтаються усі. Сила ж не у руках Путіна, Порошенка, не у куплених журналістів, еліти. Сила у нас з вами. Треба надавати приклад сили критичного мислення. І тоді жоден конфлікт не буде мати сили існувати в цілому.

Є така книга Владислави Жданової «Нашим аргументом було слово», яка написана зі спогадів перекладачів Другої світової. «Ми навіть уявити собі не можемо, скільки сили несуть публічні дебати і яка це глобальна зброя», – пише авторка.

Зауважте, що жодна війна не запобігає наступній. У кожній війні, у кожному конфлікті містяться усі попередні. І саме тому, що немає досвіду публічних дебатів, немає кінця і краю війнам, конфліктам, терору, геноциду.

Наш другий аргумент – **навчання демократії через дебати.**

Найретельніше до аналізу викликів інформаційного тиску та маніпуляції підійшов німецький філософ Еріх Фромм у праці «Анатомія людської деструктивності». Він зауважив, що людині важливо створити систему моральних координат, щоб протистояти зовнішнім обставинам. Недарма найменше піддаються маніпулюванню люди з чітко вираженими соціальною та політичною позиціями, оскільки маніпулятивні дії обернено пропорційні соціокультурній ідентичності, освіченості. Головним завданням публічних дебатів під час гібридної війни є висвітлення саме цієї проблематики.

Дебати – краще вуличних барикад. У принципі, функція Майдану відповідає функції публічних дебатів – викрити маніпуляції. Але підходи відрізнялися. На Майдані в кожного була своя думка, своя правда. Туди кожен ішов зі своїм багажем, життєвими установками та уявленням про майбутнє України. Майдан мав мільйони облич. Переможна позиція публічних дебатів, яка викриває маніпуляції в часи гібридної війни, – це те, що вони не потребують нічого, крім вміння слухати та аналізувати.

Стосовно ЗМІ, місця проведення та аудиторії: зараз українське телебачення нараховує 101 канал, 65 регіональних телекомпаній. Якщо на одному покажуть спотворену версію, то на сотнях інших – правду.

Стосовно проблематики створення: в пошуку Гугл вводите запит «34 телеканал», отримуєте номер – 0567459786, телефонуєте, розповідаєте про подію та її актуальність. Далі аудиторія може наростати: спочатку це 20 людей в арт-квартирах, потім 200 людей на відповідних заходах, далі 2 мільйони на платформі того ж Ютубу, а згодом – 200 мільйонів однодумців по всьому світу. Це люди, у яких є мета – стати мотиваторами до дії, викрити ту брехню, яка маніпулює свідомістю, в результаті – вирішити конфлікт між країнами, зупинити, нарешті, бойові дії на витривалість, жити в мирі і злагоді. Якщо ваше кредо – звинувачувати усіх навколо в своїх бідах, ховатися від правди, боятися навіть себе, то нам з вами не по дорозі.

В умовах гібридної війни публічні дебати мають змогу викривати маніпуляції та позитивно впливати на настрої суспільства. І це єдина наша альтернатива та можливість зараз. Поки влада ламає голову, як ще заробити на цій гібридній війні, ми – прості українці – маємо діяти і кидати виклики тим подіям, які згодом стануть історією. Дякую за увагу!

Промова II лінії заперечення

Добрий день, усі присутні в цій залі. Я – третій спікер команди заперечення, і сьогодні ми дебатуємо на вельми цікаву тему, що звучить так: «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції».

Зараз я розпочну спростування лінії аргументації наших опонентів.

Наші опоненти у своєму першому аргументі стверджували, що публічні дебати є засобом зламу стереотипної думки, але вони є і методом формування

цієї стереотипної думки (вибачте за тавтологію), оскільки вони популяризують меседж переможця цих дебатів, бо, як ми знаємо, лінія переможця – правильна.

Також наші опоненти заявляли, що ЗМІ не беруть участь у цій дискусії, а ще й вправно викривають маніпуляції. Наша команда з цим не згодна, адже, по-перше, як вже заявляв наш перший спікер, усі перераховані вище ЗМІ мають власника, і позиція, яку вони поширюють, – підкуплена. А також ЗМІ досить часто інтерпретують новини задля підняття власних рейтингів.

Наші опоненти заявляли, що саме публічні дебати мають змогу розв'язати конфлікти, але це не так, адже дебати за своєю структурою не можуть привести до врегулювання конфліктів і не приводять до компромісу. Проведемо паралель. Уявіть двох людей, які звинувачують один одного і викривають похибки у позиціях один одного. Це не сприятиме примиренню двох сторін. І тут постає питання: а що зможе?

Ми пропонуємо альтернативу, а саме дискусію, мета якої не перемогти, а дійти компромісу.

У своєму третьому аргументі наші опоненти заявляли про те, що публічні дебати сприятимуть вивченню демократії, і, таким чином, люди будуть помічати маніпуляції. Уся суть цього аргументу полягає у тому, що публічні дебати розвиватимуть демократію (прошу зауважити, що демократія – це форма правління, а наші опоненти мали на увазі розвиток критичного мислення) і, як наслідок, люди будуть самі викривати маніпуляції. Але публічні дебати як явище не сприятимуть цьому. Як я вже зазначав, хто перемагає в дебатах, той правий, той максимально переконливо доніс і популяризував свою думку. Щоб навчитися мислити критично, потрібно навчитися розглядати якусь проблему з різних сторін, а тут ми цього зробити не можемо, адже маємо тільки одну думку – думку переможця. Таким чином, дебати як явище не сприяють розвитку критичного мислення, а як педагогічний прийом – сприяють (мається на увазі безпосередня участь у дебатах).

Також наші опоненти заявляли, що в деяких ЗМІ є досить абсурдні речі, а люди їм вірять, і це, на жаль, правда, яка показує, що деякі особи, не маючи фактичного підґрунтя, популяризують свої думки, перемагаючи в дебатах.

І тепер я перейду до підкріплення власної лінії аргументації.

Перший наш аргумент – у **дебатах перемагає переконливіший**.

Це дійсно так, бо, як я вже зауважував вище, навіть наші опоненти зазначали у своїй промові існування таких ситуацій, коли без підтвердженої доказової бази можна вплинути на народ через маніпуляції. Адже дійсно люди швидше повірять людині з гарною мімікою та жестами, ніж людині, яка перераховує факти, читаючи з листочка.

Представимо другий аргумент – **публічні дебати не захищені від ЗМІ**.

У цьому аргументі йдеться про те, що дійсно публічні дебати будуть транслюватися ЗМІ, які в свою чергу можуть впливати на сприйняття глядачами виступів спікерів або інтерпретувати сказане спікерами уже після самої події.

Наш третій аргумент – **правда у кожного своя**.

І дійсно кожен подію можна подати під різним кутом. Повернімося до історії і розглянемо таку подію, як перехід Гетьманщини у 1708 році під протекторат Швеції. В українській історії ця подія подана як «антимосковське повстання під супроводом Івана Мазепи», а в російській історії – це «нікчемна зрада Мазепи».

Таким чином, можна стверджувати, що публічні дебати не зможуть викрити маніпуляції.

Промова III лінії ствердження

Добрий день, шановні судді, тайм-кіпер та команда опонентів. Сьогодні ми маємо чудову можливість обговорювати тему: «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції». Ця тема на сьогодні активно обговорюється в Україні, оскільки гібридна війна зараз є однією з найважливіших проблем у нашій країні. Ситуація на сході України є живим прикладом гібридної війни, і весь світ може засвоїти деякі уроки та отримати свіжу інформацію для свого майбутнього. Перш ніж представити аргументи, наша команда хотіла б надати такі дефініції:

Гібридна війна визначається аналітиком і автором Френком Хоффманом як «поєднання летальності державного конфлікту з фанатичним та тривалим запалом нерегулярної війни». Розширене визначення таке: складні кампанії, що поєднують у собі незвичайні та спеціальні операції; наступальні кібер- і космічні дії; психологічні операції, які використовують соціальні та традиційні

засоби масової інформації для впливу на народне сприйняття та міжнародну думку.

Інформаційна війна визначається таким чином: конфронтація між двома або більше державами в інформаційному просторі, що завдає шкоди інформаційним системам, процесам та ресурсам, які мають вирішальне значення, та іншим структурам, підриває політичну, економічну і соціальну систему, а також масово «промиває мізки» населенню для дестабілізації суспільства та держави, змушує державу приймати рішення в інтересах опозиційної партії.

Наша команда погоджується з тим, що в умовах гібридної війни публічні дебати можуть допомогти виявити маніпуляції. Для цього у нас є кілька аргументів:

1. Публічні дебати пропонують альтернативну точку зору.
2. Публічні дебати за умови гібридної війни полегшують критичне мислення у масах.
3. Публічні дебати за умови гібридної війни можуть стати запобіжними заходами для провокацій.

Перший аргумент нашої команди свідчить, що публічні дебати пропонують альтернативну точку зору. Це правда, оскільки людина, яка є відвідувачем або спостерігачем процесу, може прийняти рішення, спостерігаючи за двома або більше різними точками зору. Один з дебатерів представить свої уявлення про ситуації, а інший спростує цю позицію і дасть своє бачення, пов'язане з проблемою. Всі вони зміцнюють свої позиції різними фактами та прикладами, що зробить аргументи набагато чіткішими та точними. Тепер спостерігач має інформацію, яку він може використати для власного вибору і яка буде більш вдала для його розуму. Більше того, такі дебати часто можуть визначати долю всіх національностей під час президентських виборів. Наприклад, у Франції відбувся заключний раунд дебатів між Маріном Ле Пен і Еммануелем Макрон. Під час обговорення політики торкнулися основних питань внутрішньої та зовнішньої політики. Ле Пен сказав, що Франція за будь-яких підсумків голосування буде очолювана жінкою, адже її опонент занадто залежить від думки канцлера Німеччини. Макрон назвав програму національного фронту поразкою і пояснив, чому обіцянки Ле Пена принципово нездійсненні. Глядачі, за даними опитувань, вважали виступ лідера руху «Вперед!» більш переконли-

вим. Як ми бачимо, громадськість приймає певне рішення та робить вибір не тільки для того, щоб мати сильну позицію в розумі, але й вибрати уряд, який вони дійсно хочуть бачити на цій посаді. Альтернативні точки виконують свою місію. Дякую за увагу!

Вправа «Суддівські обов'язки» (15 хв)

Робота в парах

Завдання: Знайдіть відповідність поняття – зміст поняття.

1. Під час раунду суддя, розділивши аркуш на частини, кількість яких дорівнює сумі виступів усіх спікерів, записує все, що вважає важливим на дебатах: тему, визначення понять, аргументи і підтримки.	1. Виставлення балів і рейтингу
2. Процес заповнення протоколу дуже важливий, оскільки в ньому суддя повинен чітко пояснити своє рішення в письмовій формі. Це дасть можливість командам і їх тренерам не тільки краще зрозуміти причини перемоги або поразки, але і зробити висновки на майбутнє. Тому суддя в максимально коректній формі повинен дати індивідуальні коментарі, конкретні поради учасникам дебатів, вказавши на їх сильні і слабкі сторони. Зазвичай, судді намагаються заповнити ці графи під час тайм-аутів.	2. Прийняття остаточного рішення

3. Перш ніж ухвалити остаточне рішення, суддя мусить виділити ті головні проблеми, які обговорювалися в ході дебатів. Це, як правило, 2–4 великі ділянки, в яких дійсно пройшло зіткнення найбільш вагомих аргументів під час гри. Також він повинен зробити висновок про те, яка зі сторін була більш переконливою в кожній ділянці, і пояснити, чому.	3. Введення записів (<i>flowsheet</i>)
4. Після аналізу зіткнення думок суддя ухвалює рішення про перемогу або програш тієї чи іншої команди. Рішення судді може ґрунтуватися на багатьох факторах, але перш за все він повинен звернути увагу на відповідність промов спікерів критеріям суддівства.	4. Заповнення протоколу
5. Після ухвалення рішення суддя виставляє кожному спікеру певну суму балів (залежно від якості його виступу) і рейтинг (місце спікера у всій грі). Бали, як і будь-які інші формальні показники, не можуть бути визначальними для прийняття остаточного рішення і слугують лише навчальним цілям (для подальшої вказівки на слабкі місця спікерів) та є рейтинговою сумою команди на турнірах.	5. Виокремлення зон зіткнення і обґрунтування рішення щодо них

Правильні відповіді: 1 – 3; 2 – 4; 3 – 5; 4 – 2; 5 – 1.

Індивідуальна вправа «Раунд» (60 хв)

1. На просторах відеохостингу YouTube (https://www.youtube.com/watch?time_continue=18&v=B9kIze0yD20) або на офіційному сайті громадської

організації «Нове бачення» (<https://www.newvision.org.ua/tournaments>) знайдіть відеоролик фіналу дебатів молодшої ліги за форматом Карла Поппера відкритого турніру «Dnipro Open 2013».

2. Перегляньте це відео.

3. Дайте короткі відповіді на подані нижче запитання і завдання протягом однієї академічної години.

Раунд

1. З яких населених пунктів були учасники гри?

2. За якою темою дебатували учасники?

3. Назвіть три аргументи «за».

4. Назвіть три аргументи «проти».

5. Нижче запропоновано перелік помилок, які могли допустити дебатери в ході гри. Їх визначення в подальшому допоможе Вам якісно проаналізувати гру в цілому.

Можливі помилки команди ствердження

Ствердження 1:

а) немає визначень дефініцій;

б) немає джерел дефініцій;

в) некомпетентність джерел дефініцій;

г) немає критерію;

д) нечітке формулювання, неясність критерію;

е) немає аргументів;

є) немає доказів до аргументів;

ж) немає джерел доказів;

з) некомпетентність джерел доказів;

и) немає зв'язку аргументів кейса з критерієм.

Ствердження 2:

а) немає відновлення своїх ключових слів;

б) не захищали цінність свого критерію;

в) немає ребатла (відновлення) своїх аргументів;

г) немає нових доказів своїх аргументів;

д) немає джерел нових доказів;

- е) некомпетентність джерел нових доказів;
- є) немає спростування аргументів опонентів;
- ж) немає реакції на нові докази опонентів;
- з) нові аргументи в промові.

Ствердження 3:

- а) нові ідеї (аргументи) в промові С3.

Можливі помилки команди заперечення

а) немає альтернативних дефініцій у разі незгоди з визначеннями команди ствердження;

- б) немає джерел альтернативних дефініцій;
- в) некомпетентність джерел дефініцій;
- г) немає причин, з яких не прийняті дефініції опонентів;
- д) немає свого критерію в разі незгоди з критерієм опонентів;
- е) нечітке формулювання, неясність критерію;
- є) немає спростування аргументів;
- ж) немає реакції на докази опонентів;
- з) некомпетентність джерел;
- и) немає свого кейса (аргументів);
- і) немає доказів аргументів;
- ї) немає джерел доказів;
- й) некомпетентність джерел доказів;
- к) немає зв'язку аргументів кейса з критерієм;
- л) нові ідеї (аргументи) в промові 32;
- м) немає джерел доказів у промові 32;
- н) некомпетентність джерел доказів у промові 32;
- о) нові ідеї (аргументи) в промові С3.

1. Прокоментуйте виступ команди ствердження 1 (+ відповіді на запитання, а також задані запитання 32), коротко обґрунтуйте виставлені бали за критеріями:

- а) організація;
- б) аргументація;
- в) докази;
- г) презентація.

2. Прокоментуйте виступ команди заперечення 1 (+ відповіді на питання, а також задані питання С2), коротко обґрунтуйте виставлені бали за критеріями.

3. Прокоментуйте виступ команди ствердження 2 (+ відповіді на питання), коротко обґрунтуйте виставлені бали за критеріями.

4. Прокоментуйте виступ команди заперечення 2 (+ відповіді на питання), коротко обґрунтуйте виставлені бали за критеріями.

5. Прокоментуйте виступ команди ствердження 3 (+ поставлені запитання 31), коротко обґрунтуйте поставлені оцінки за критеріями.

6. Прокоментуйте виступ команди заперечення 3 (+ поставлені запитання С1), коротко обґрунтуйте виставлені бали за критеріями.

7. Виокреміть ділянку зіткнення думок, за якими відбувалася дискусія. Обґрунтуйте рішення за такою схемою:

- а) ділянка (зона) зіткнення;
- б) що говорила команда ствердження;
- в) що говорила команда заперечення;
- г) хто був більш переконливий і чому.

Я, як суддя, вважаю, що краще дебатувала команда _____, тому що _____

Індивідуальна вправа «Ролі і завдання» (20 хв)

1. Коротко опишіть основні ролі і завдання:

- 1.1. Першого спікера лінії ствердження.
- 1.2. Першого спікера лінії заперечення.
- 1.3. Другого спікера лінії ствердження.
- 1.4. Другого спікера лінії заперечення.
- 1.5. Третього спікера лінії ствердження.
- 1.6. Третього спікера лінії заперечення.

Порівняйте свої записи з положеннями у фаховій літературі.

Тест для суддів (30 хв)

I. Оберіть одну правильну відповідь

1. У чому полягає суть дебатів?
 - а) переконати опонентів у правоті своєї позиції
 - б) красномовно виступити перед публікою
 - в) аргументовано переконати суддю
2. Чи має значення порядок аргументів при виступі?
 - а) так б) ні
3. Чи обов'язковим є проголошення суддями таких слів, як «аргумент», «критерій», «підтримка» тощо?
 - а) так б) ні
4. Чи є помилкою відсутність власного кейса у команди заперечення?
 - а) так б) ні
 - в) не в усіх форматах (в яких саме?) _____
5. Чи може суддівське рішення змінитися?
 - а) так б) ні
 - в) у деяких випадках (яких?) _____
6. Чи має право тренер судити власну команду?
 - а) так б) ні
7. Чи може команда або тренер відвести суддю?
 - а) так б) ні
 - в) у деяких випадках (яких?) _____
8. Чи може суддя оцінювати спікерів однаковими балами?
 - а) так б) ні
9. Чи може суддя ставити уточнювальні запитання командам?
 - а) так б) ні
10. Чи впливає помилка, яку не помітили опоненти, на суддівське рішення?
 - а) так б) ні
11. Чи враховуються результати запитань, якщо наступні спікери не використовують їх у своїх промовах?
 - а) так б) ні

12. Чи може команда заперечення прийняти критерій опонентів?
а) так (у яких випадках?) _____
б) ні
13. Чи може команда заперечення не погодитися з визначеннями, виголошеними стороною ствердження?
а) так (у яких випадках?) _____
б) ні
14. Чи повинен суддя бути експертом з обговорюваної теми?
а) так б) ні
в) тільки коли тема є неясною
15. Чи є кращими суддями кращі/колишні дебатели?
а) так
б) не зовсім, утім вони повинні добре розуміти, що таке дебати
в) ні
16. Чи допускається превалювання власної думки судді з теми в раунді?
а) завжди б) ніколи
в) лише тоді, коли суддя не зрозумів аргументи учасників дебатів
17. Як має діяти суддя, якщо він знає, що наданий факт є хибним?
а) дати змогу іншій стороні відповісти на факт
б) зупинити дебати й виправити спікера
18. Чи можуть судді спілкуватися між собою під час раунду?
а) так б) ні
в) лише тоді, коли вони не почули щось належним чином
19. Чи слід залучати суддю до суддівства команди, тренером якої він є?
а) так б) ні
в) лише тоді, коли немає ніяких інших суддів

II. Оберіть кілька (більше одного) варіантів відповідей

20. При оцінці доказів і підтримки в промовах спікерів суддя має враховувати:
а) доступність мови для розуміння
б) дотримання формату дебатів
в) відповідність контраргументації структурі кейса опонентів
г) відповідність доказів самим аргументам
д) вагомість і авторитетність підтримок, які наводяться

21. Суддя мусить пам'ятати, що він (відповідей більше однієї):

- а) завжди правий
- б) головним чином – учитель
- в) нейтральна сторона
- г) найголовніший учасник дебатів
- д) має бути максимально об'єктивним

III. Визначте, як би Ви, будучи суддею дебатів, вчинили в таких ситуаціях.

Обґрунтуйте свою думку

А. Команда ствердження надає сильний кейс і потім кожний спікер цієї сторони підтримує свою лінію до кінця. Команда заперечення не досить впевнено спростовує аргументи опонентів. Однак під час перехресних запитань команда ствердження не в змозі відстояти свою позицію. Команда заперечення «інструктує» суддю, щоб він віддав їм перемогу. Якими будуть Ваші дії?

Б. Команда ствердження надає кейс із 8 аргументів. У свою чергу, заперечення, надавши 3 аргументи, не в змозі їх підтримати, зосередивши всю увагу і час на спростуванні аргументів опонентів. Ствердження «інструктує» суддю присудити їм перемогу у зв'язку з відсутністю кейса опонентів. Що Ви зробите?

В. Команда ствердження наводить факти і статистичні дані, які Ви оцінюєте як неточні або сфабриковані. Опоненти не знають про це, тому не можуть поставити їх під сумнів. Як діятимете Ви?

Г. Критерій команди ствердження – благо суспільства, а критерій заперечення – сила закону. Обидві сторони обґрунтовують причини, за якими їхній критерій прийнятний, утім при цьому не порівнюють критерії один з одним. Який критерій приймете Ви?

СЛОВНИК

Аналіз – розчленування, розкладання цілого на частини, елементи, компоненти та встановлення логічних зв'язків між ними.

Аргумент – підстава, доказ, що наводиться для доказу тези.

Аргументація в загальному значенні – процес обґрунтування людиною певного твердження з метою переконання в його доцільності.

Дебати – спеціально організований, чітко структурований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми для переконання третьої сторони.

Дебати (від франц. *debattre* – сперечатися) – різновид, засіб ділового спілкування, що передбачає обмін думками в публічній (оприлюдненій) формі (на засіданнях, зборах, зустрічах, конференціях тощо) з приводу тез, висловлених у промовах, доповідях, виступах, повідомленнях.

Дедукція – логічний умовивід від загального до конкретного.

Дефініція – коротке і вичерпне визначення якого-небудь поняття.

Види дефініцій:

класифікація – система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками;

синонім – визначення через слово, близьке або тотожне за значенням до іншого, але відмінне від нього звуковою формою;

анонім – визначення через пари слів із протилежним значенням.

Докази – приклади, факти, посилання, за допомогою яких доводиться істинність тези.

Зіткнення (точки зіткнення, клеші) – основні суперечки, що виникають у процесі дебатів, як правило, навколо аргументів.

Індукція – логічний умовивід від конкретного до загального; методи: узагальнення, аналогія, причинна залежність.

Інтерпретація – ключова теза, яку упродовж дебатів захищає уряд і спростовує опозиція.

Кейс – сукупність аргументів, фактичного матеріалу, уточнюючих тверджень, спрямованих на доведення своєї позиції.

Компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність судді дебатів – базова характеристика його діяльності; складна багаторівнева стійка структура рис судді, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для судді особистісних якостей; уналежнює змістовий (знання), процесуальний (уміння) та аксіологічний (цінності, особистісний смисл) компоненти.

Компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Критичне мислення – особливий тип мислення людини, спрямований на самостійне розв’язання нею конкретної пізнавальної чи життєвої проблеми через її всебічний розгляд на основі різних джерел інформації, визначення шляхів вирішення цієї проблеми, їх оцінку та обґрунтований вибір одного з них з постійною рефлексією і корекцією власної мисленнєвої діяльності.

Лінія аргументації – частина кейса, сукупність тверджень, що висувається командою на підтримку своєї позиції.

Метафора – слово або вербальна конструкція, що полягає у переносному вживанні слова або виразу за аналогією, схожістю чи рівнянням.

Метод ПРЕС – метод, який дозволяє в логічній послідовності лаконічно викладати свої думки, дотримуючись певного алгоритму: позиція, причина, приклад, висновок.

Обґрунтування – пояснення суттєвого зв’язку між тезою та доказами.

Спростування – висловлювання, що є реакцією на аргументи опонента і піддає сумніву його позицію.

Стратегія – загальний, всебічний план досягнення цілей, що є розробкою основних напрямів промови.

Суддівська філософія в дебатах – загальне бачення моделі діяльності судді, спрямованої на формування/розвиток у дебатерів дебатних умінь і навичок, що забезпечується зіставленням реальної моделі дебаткування з ідеальною (бажаною) моделлю.

Суддівство в дебатах – діяльність, спрямована на формування/розвиток у дебатерів дебатних (за своєю суттю комунікативних) умінь і навичок, що забезпечується такими засобами, як вимоги формату дебатів, зміст обговорюваної теми та оцінювання діяльності дебатерів.

Теза – положення, істинність якого повинна бути доведена; основне твердження якої-небудь концепції, теорії, виступу тощо.

Філософія дебатів – загальне бачення ціннісних орієнтирів дебатної діяльності.

Формат дебатів – певні правила та процедури, за якими відбуваються дебати.

ПРО ПРОЕКТ

Навчально-методичний посібник «Путівник судді дебатів» підготовлено й видано в рамках проекту «Навчання демократії через дебати. Виклики демократії: уроки історії та громадянська активність», який реалізовувала громадська організація «Нове бачення» у 2017/2018 навчальному році за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Думки авторів можуть не збігатися з офіційною позицією Посольства США.

Проект «Навчання демократії через дебати. Виклики демократії: уроки історії та громадянська активність» передбачав залучення молоді та освітньої громадськості до конструктивного діалогу про уроки історії та сучасності з метою подолання викликів демократії в умовах гібридної війни. Проект було спрямовано на навчання молоді роботі з інформацією, вмінню відрізняти факти від думок, долати стереотипи, знаходити проблеми та пропонувати їх розв'язання. Для публічного захисту власних ідей школярі та студенти 8-ми областей України – Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, Полтавської, Київської, Луганської, Чернігівської та Черкаської – оволоділи технологіями ефективної комунікації, брали участь у дискусіях та дебатах різних рівнів і форматів.

Сьогодні нова українська школа потребує таких змін, які сприятимуть формуванню у випускників компетентностей та навичок XXI століття; допоможуть молоді бути гнучкими, опановувати нові знання та новий досвід, навчитися жити комфортно в умовах невизначеності та постійних змін. Тому вкрай важливо вже сьогодні навчати молодь критичному мисленню та навичкам дебаткування.

Дебатна освіта сприяє розвитку у молоді навичок вільно висловлювати власну позицію, підвищує їх самооцінку та спонукає до громадянської активності. Крім того, в ході проекту організатори надавали підтримку молоді та формували довіру через діалог між поколіннями.

Сьогодні вкрай важливо надати можливість вчителям, молодіжним працівникам та батькам розвивати критичне мислення та виявляти повагу до думок молоді. Саме з цією метою було організовано навчання, яке сприяло інформаційній обізнаності, подоланню стереотипів, формуванню когнітивної гнучкості та розвитку критичного мислення.

Основні заходи проекту:

- ✓ Тренінги для освітян 8-ми областей України, що дали змогу вчителям проводити дискусії про виклики демократії у своїх освітніх закладах. Вчителі-учасники проекту створили у школах дебатні гуртки та самостійно організовували дебати у своєму регіоні.
- ✓ Фестиваль дебатних клубів (вересень 2017 року, м. Одеса).
- ✓ Міжнародний дебатний турнір «Dnipro Open» (лютий 2018 року, м. Дніпро).
- ✓ Літня школа з громадянської освіти (червень 2018 року, Київ–Корюківка–Бреч).

Теми відкритого дебатного турніру для школярів «DNIPRO OPEN 2018»

6–9 класи – україномовний трек:

- ✓ «Соціальні мережі мають бути простором, вільним від “мови ворожнечі”»;
- ✓ «Історичні міфи сприяють вивченню історії».

9–11 класи – україномовний та англомовний треки:

- ✓ «В умовах гібридної війни публічні дебати дають змогу викривати маніпуляції»;
- ✓ «Історичні міфи про Другу світову війну та Голокост сприяють вивченню історії»;
- ✓ «Для врегулювання ситуації на Донбасі потрібно ввести миротворчі сили ООН».

У турнірі взяли участь 45 шкільних команд учнів 6–11 класів із різних куточків України – міст: Києва, Кривого Рогу, Корюківки, Тернополя, Бердянська, Черкас, Горішних Плавнів, Новоукраїнки, сіл: Раївка Дніпропетровської області, Якушенці Вінницької області, Розсошенці Полтавської області; експерти з Києва, Запоріжжя, Одеси, Кам'янського, Нідерландів (Тон Сонневельт/Топ Sonneveldt, почесний представник Правління IDEA) та Австрії (Рональд Маттиссен/Ronald Matthysen, коуч, м. Відень). Місто Дніпро представляли загальноосвітні навчальні заклади №№ 9, 19, 23, 123, НВК №№ 12, 66, 136, 139 та міський юридичний ліцей.

У ході турніру відбулося 19 майстер-класів для дорослих та дітей із змісту дебатних тем, аргументації і дебатів, із проблем формування й розвитку громадянської компетентності школярів.

Загалом у рамках проекту учасники познайомилися з міжнародними форматами дебатів, мали можливість удосконалити свої знання про демократичні цінності, права та свободи громадян і навчитися ефективній взаємодії через дебати, поспілкуватися з експертами з України, Нідерландів та Австрії.

У результаті проекту українська дебатна спільнота розширилася. Вчителі та експерти 8-ми областей України обмінювалися досвідом навчання школярів громадянській освіті й медіаграмотності, обговорили особливості роботи з молоддю (в тому числі з дітьми з обмеженими можливостями), визначили кроки щодо формування громадянської позиції старшокласників і студентів, залучення їх до активних, конструктивних та відповідальних дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярський Н.Ф., Наумов С.О. Використання освітньої технології «дебати» для навчання прав людини: Навч.-метод. посіб. – К.: ТОВ «Інтерсервіс», 2009. – 132 с.
2. Відкриваємо дебатний всесвіт разом: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. М. Масютіної. – Бердянськ: Вид. О.В. Ткачук, 2017. – 328 с.
3. Дебати [Електронний ресурс]: навч. програма з позашкільної освіти / М.Е. Масютіна. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKS1ZnZzFCVGF6aVE/view>, вільний (дата звернення 23.02.18). – Назва з екрану.
4. Джонсон, Стивен Л. Как побеждать в дебатах: пособие по Британскому (Всемирному) формату парламентских дебатов / Стивен Л. Джонсон. Издатель: Международная образовательная ассоциация дебатов/ru.idebate.org. – New York, NY 10010. Режим доступа: http://idebate.org/sites/live/files/Winning%20Debates_RU_final_2.pdf.
5. Зима О.В. Учнівські дебати як спосіб розвитку критичного мислення старшокласників на уроках суспільствознавчих предметів. – Режим доступу: http://undip.org.ua/news/problemy_suchasnogo_pydruchnyka.php/184/633/
6. Зима О.В. Підходи до поняття «дебати» у науковій літературі та їх використання на уроках суспільствознавчих предметів. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/zima.htm
7. Масютіна М.Е. Конспект уроку-тренінгу з правознавства «Право на життя». – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/urok-pravo-na-zhittya-1226.html>
8. Навчаємось дебатувати: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. М. Масютіної. – Бердянськ: Вид. О.В. Ткачук, 2010. – 202 с.
9. Навчання демократії через дебати: Навч.-метод. посіб. / Упоряд. О.В. Зима, Т.О. Ремех. – К.: Літера ЛТД, 2015. – 104 с.
10. Основи критичного мислення: Навч. посіб. для учнів 10 (11) класів загальноосвіт. навч. закл. / О.І. Пометун, Л.М. Пилипчатіна, І.М. Сущенко, І.О. Баранова. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2016. – 192 с.

11. Основи критичного мислення: навчальна програма курсу за вибором для учнів профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку / О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко, В. Дюков // *Історія України*. – 2010. – № 25–27. – С. 5–18.
12. Ремех Т. Агенти демократичних змін, або навіщо залучати молодь до дебатів (репортаж із ІХ дебатного турніру «Дніпро Open 2017») // *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. – 2017. – № 3 (64). – С. 23–29.
13. Сущенко І. Дебати в школі. Як навчити учнів аргументації та публічного мовлення?: Посіб. для вчителів. – Тернопіль: Астон, 2006. – 128 с.
14. Технології розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; Наук. ред., передм. О.І. Пометун. – К.: Плеяди, 2006. – 220 с.
15. Шнайдер А., Шнурер М. Навчання через дебати: різноманіття поглядів: адаптований переклад з англійської. – К.: БФ «Вчителі за демократію та партнерство», 2009. – 320 с.
16. Франковская О.Н. Развитие рефлексии у школьников через дебатную технологию // *Дебаты: проблемы, исследования и перспективы: Сборник*. – Рига: Педагог. центр «Эксперимент», 2002. – 252 с.
17. Claxton, Nancy E. *Using deliberative techniques in the English as a foreign language classroom: a manual for teachers of advanced level students*. – New York, NY: IDEA, 2008. – P. 1–180.
18. Freeley A.J., Steinberg D.L. *Argumentation and Debate: Critical Thinking for Reasoned Decision Making*. – 12th ed. – Belmont, CA: Wadsworth, 2009. – P. 1–531.
19. Rybold, Gary. *Speaking, Listening and Understanding: debate for non-native English speakers*. – New York, 2006. – P. 1–180.

ПУТІВНИК СУДДІ ДЕБАТІВ

Навчально-методичний посібник

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки *О.В. Денделєвої*
Коректор *Г.М. Руденко*

Підписано до друку 30.06.2018. Формат 84×108 $\frac{1}{16}$. Папір офс.
Гарнітура «Times New Roman». Ум. др. арк. 10,08. Обл.-вид. арк. 11,09.
Наклад 400 прим. Зам. 301.

ТОВ-Видавництво «ЛОГОС».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 201 від 27.09.2000 р.

01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

